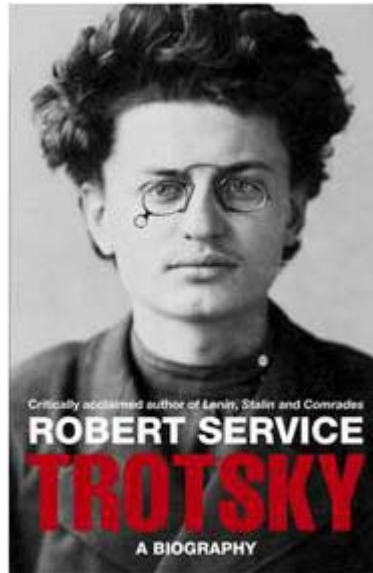

David North

Om Robert Services Trotskij-biografi

2 artiklar

Om författaren

David North är ordförande i den internationella redaktionsstaben för *World Socialist Web Site* (wsws.org) och nationell ordförande för Socialist Equality Party (USA). Han är författare till flera böcker, som *Marxism, History & Socialist Consciousness*, *Leon Trotsky and the Post-Soviet School of Historical Falsification*, och *The Heritage We Defend: A Contribution to the History of the Fourth International*.

Innehåll

I historieförfalskningens tjänst	1
Politisk biografi och historiska lögner	17

I historieförfalskningens tjänst

En recension av Robert Services bok Trotsky: A Biography

[Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2009]

Av David North

11 november 2009

Leo Trotskijs spöke

Den moderna amerikanska nykonservatismens intellektuelle gudfader, James Burnham, recenserade 1955 *Den väpnade profeten*, den första volymen av Isaac Deutschers monumentala biografi om Leo [Lev Davidovitj] Trotskij. Femton år tidigare hade Burnham lämnat Fjärde Internationalen. Han var då mitt uppe i en politisk strid där han polemiskt fäktade mot Leo Trotskij. Detta blev en svår upplevelse för Burnham. Han märkte att han hade funnit sin

överman i politiska och litterära strider. ”...jag [ser] mig tvingad att stanna upp i förundran: över den tekniska perfektionen i den verbala struktur du skapat, din retoriks dynamiska kraft, det glödande uttrycket för din obetvingliga hängivenhet mot det socialistiska idealet; de plötsliga, slagfärdiga, blixtrande metaforerna som gnistrar genom dina sidor.”¹

Efter hans avståndstagande från socialismen rörde sig Burnham snabbt mot den extrema högern (vilket Trotskij hade förutspått). I mitten av 50-talet betraktade han Trotskij som liv och verk genom sitt prisma av hängiven ideologisk och global antimarxistisk kamp. Deutschers verk oroade Burnham. Problemet var inte litterärt, Burnham erkände utan svårighet författarens mästerliga rekonstruktion av Trotskij som revolutionära personlighet.

”Mr Deutscher har stöpt sin berättelse om Trotskij i grekisk form, och med väl godkänt resultat”, skrev Burnham. ”Hans Trotskij är en förgrundsfigur med den mest bländande briljansen, som under 1905, 1917 och inbördeskriget stiger till allt högre höjder, smälter samman med historien och blir dess röst.” Burnham medgav att författaren hade lyckats överföra Trotskij som extraordinära kvalitéer till läsarna: ”Den flammande talekonsten, som många som hörde honom ansåg vara den främsta i vår tid; den språkliga känslan; den kvicka och vibrerande prosan; den lätthet med vilken Trotskij behärskade varje nytt ämne; bredden av intressen, så sällsynt bland hängivna revolutionärer.”

Burnham noterade att Deutschers porträtt av Trotskij inte var ensidigt; att han ”medvetet också avslöjar Trotskij som svagheter...” Men trots de många litterära företrädena hos biografien, avfärdar Burnham den som en ”intellektuell katastrof”. Burnhams skäl för detta var att ”Mr Deutscher skriver från en ståndpunkt som accepterar och legitimerar bolsjevik-revolutionen”. Biografien var ”från början partisk” och oacceptabel. ”Inte ens alla de lärda referenserna från olika bibliotek är tillräckliga för att tvätta bort den bolsjevikiska fläcken.”

Burnham erkände sin avsky för att Deutscher hade fått ”tillmötesgående från alla våra ledande forskningsinstitutioner, stöd från våra fonder, plats i våra tidskrifter, publicitet och understöd av den stora anglosaxiska Oxford-pressen”. Insåg inte etablissemanget faran med att tillåta, och till och med uppmuntra, att detaljer i Trotskij som heroiska liv och hans revolutionära idéer nådde en bredare publik, och då speciellt ungdomen?

Burnham avslutade sin recension med ett rop av förtvivlan: ”Sinnena hos många av våra universitetsstudenter och opinionsmakare påverkas allvarligt av hans idéer om de ytterst betydelsefulla frågor som han [Deutscher] behandlar. Säkerligen är detta ytterligare en bland de många indikationerna på den västliga världens självmordsmani.”² Den slutsats som implicit följde av denna recension var att Deutschers bok, och andra likvärdiga som beskrev Oktoberrevolutionen och dess ledare sympatiskt, inte borde publiceras.

Från Burnhams politiska ståndpunkt sett var hans oro inte ogrundad. Han förutsåg den subversiva potentialen i Deutschers rehabilitering av Trotskij, vars historiska roll och politiska idéer under så många decennier hade varit begravda under högar av stalinistiska lögnar. I februari 1956 erkände mer eller mindre Chrusjtjov, i sitt ”hemliga tal” vid Sovjetunionens Kommunistiska Partis tjugonde partikongress, att Stalin var en massmördare och rättfärdigade den anklagelse som för 20 år sedan hade framförts av diktatorns ständige opponent. Under åren som följde växte Leo Trotskij som politiska status snabbt över hela världen.

Mot en kuliss av växande arbetarmilitans och ungdomsradikalisering, introducerade Deutschers trilogi – *Den väpnade profeten, Den avväpnade profeten och Den förvisade profeten* – oräkneliga tusentals ungdomar, intellektuella och arbetare till Leo Trotskij som verk och idéer. Organisationer som ansåg sig baserade på Trotskij som politiska arv växte kraftigt

¹ Burnham: ”Vetenskap och stil” i bilaga till Trotskij som [Till marxismens försvar](#).

² *Russian Review*, Volume 14, No. 2 (april 1955), sid. 151-152.

under 1960- och 1970-talet. Detta gällde speciellt i Storbritannien. Så tidigt som 1964 gick ledarskapet i Young Socialists, Labourpartiets ungdomsorganisation, över till det trotskistiska Socialist Labour League. Genom 1960-talet, 70-talet, och även in på 80-talet, utgjorde de trotskistiska organisationerna brittiska underrättelsetjänsten MI5:s huvudsakliga intresse.³

En ny offensiv mot Trotskij

Denna historiska erfarenhet är värd att lyfta fram när vi betraktar ett märkligt litterärt fenomen: inom en tidsrymd av lite mer än fem år har tre biografier om Leo Trotskij publicerats av brittiska historiker. 2003 utkom professor Ian Thatchers *Trotsky* på förlaget Routledge. (Thatcher är professor vid Leicester University, tidigare vid Glasgow University.) Tre år senare gav förlaget Longman ut *Trotsky* av Geoffrey Swain vid Glasgow University. Och nu, vid slutet av 2009, kommer under stora fanfarer *Trotsky: A Biography* av professor Robert Service vid St. Antonys College, Oxford, på Macmillans förlag. I USA har Services bok getts ut av Harvard University Press. Vad ligger bakom detta påtagliga intresse bland brittiska professorer för Trotskij, han har ju varit död sedan nästan 70 år?

Denne recensent har på annan plats underställt Thatchers och Swains böcker en uttömmande analys och visat att de är ett krasst exarcerande i historieförfalskning, av absolut inget värde för någon som är intresserad av att lära sig något om Leo Trotskij och idéer. Som om de uppmärksammade Burnhams varning, beslöt sig Thatcher och Swain för att inte tillhandahålla en plattform för Trotskij, och var därför noga med att citera så lite som möjligt från hans skrifter. Bådas arbeten var ämnade att vända den populära bilden av Trotskij, som den trätt fram ur Deutschers stora trilogi, till dess motsats. Thatcher och Swain anklagade Deutscher för att ha skapat en ”myt” om Trotskij som stor revolutionär, marxistisk teoretiker, militär ledare, politisk analytiker och opponent till den totalitära byråkratin. Thatchers och Swains biografier var ämnade att skapa en ny anti-Trotskij-historia, med hjälp av förtal och fabrikationer av gammal stalinistisk typ för nutida antikommunistiskt bruk.⁴

Nu kommer Robert Service med ett bidrag till dessa försök att krossa Leo Trotskij och historiska rykte. I reklamen inför publiceringen, hävdar Harvard University Press: ”Även om Trotskij och hans anhängare halsstarrigt håller fast vid bilden av honom som en äkta revolutionär och kraftfull intellektuell som jagats i exil av Stalin, är verkligheten mycket annorlunda. [Services] avslöjande porträtt av mannen och hans arv tillrättalägger historien.” Gör den verkligen det?

Biografi som karaktärsmord

Trotsky: A Biography är en grov och påstridig bok, producerad utan minsta respekt för någon forskningsstandard. Services ”forskning”, om man nu vill kalla den det, har gjorts med illvilja. Hans *Trotsky* är inte historia utan mer en övning i karaktärsmord. Service nöjer sig inte med att förvränga och förfalska Trotskij och hans politiska verksamhet och idéer. Service försöker smutsa ner Trotskij och hans personliga liv, ofta genom att sänka sig till kiosklitteraturens nivå. Bland hans favoritgrepp är att referera till ”rykten” om Trotskij och hans intima relationer, utan att ens bekymra sig om att identifiera ryktenas källa, för att inte tala om belägga deras trovärdighet.

En gång, då han försvarade sig mot Stalin-regimens förtal, förklarade Trotskij: ”Det finns inte en fläck på min revolutionära heder.” Service porträtterar emellertid Trotskij som en individ helt i avsaknad av heder. Han försöker inte bara misskreditera Trotskij som revolutionär politiker, utan också som människa. Services *Trotsky* är en hjärtlös och fåfäng individ som utnyttjade sina förbundna för sina egna egoistiska syften, en trolös make som känslolöst

³ Se *Defend The Realm: The Authorized History of MI5*, av Christopher Andrew (New York: Alfred A. Knopf, 2009), och *Spycatcher* av Peter Wright (New York: Penguin, 1987).

⁴ Se *Leon Trotsky and the Post-Soviet School of Historical Falsification*, av David North (Oak Park, MI: Mehring Books, 2007)

övergav sin hustru och en fader som var kyligt ointresserad av sina barn och även ansvarig för deras död. ”Folk behövde inte vänta länge innan de upptäckte hur fåfäng och självupptagen han var,” skriver Service om Trotskij i en typisk passage. [56]

Services biografi är proppfull med sådana småaktiga insinuationer. Trotskij var ”ombytlig och otillförlitlig”. ”Han var en arrogant person” som ”egocentriskt antog att hans åsikter, om de uttrycktes på ett levande språk, skulle ge honom seger”. ”Hans självupptagenhet var extrem. Som make behandlade han sin första hustru tarvligt. Han ignorerade sina barns behov, speciellt när hans politiska intressen berördes.” [4]

Trotskijns intellektuella och politiska liv var lika sjaskigt som hans personliga liv, vill Service få oss att tro. Trotskijns ”lust till diktatorsfasoner och terror kunde svårligen döljas under inbördeskriget. Han trampade på miljoner människors mänskliga rättigheter inklusive industriarbetarnas”. I samband med hans senare politiska nederlag, avfärdar Service utan motargument Trotskijns analys om sovjetbyråkratins framväxt och politiska maktövertagande. Service påstår helt enkelt, som att han slog fast det självklara, att Trotskij ”förlorade till en man [Stalin] och en klick som hade en överlägsen förståelse för det sovjetiska politiska livet”. [4]

Enligt Service var Trotskij inget mer än en andra- eller tredjerangens tänkare. Trotskij, skriver han, ”gjorde inget anspråk på intellektuell originalitet: han skulle ha blivit utskrattad om han hade försökt”. [109] ”Intellektuellt hoppade han från ämne till ämne och kände inget behov av att systematisera sitt tänkande.” [110] Trotskij skrev snabbt och ytligt: ”Han älskade helt enkelt att sitta vid ett skrivbord med reservoarpennan i handen och klottra ner det senaste opuset. Ingen vågade störa honom när ordflödet formades i hans huvud.” [319] Och vad blev resultatet av detta ”klottrande”? Service skriver: ”Hans hjärna var en förvirrad och förvirrande skrappåse.” [353] ”Han tillbringade en massa tid med dispyter, mindre med tänkande. Stil gick före innehåll... Detta inbegrep den största avsaknad av seriositet som intellektuell.” [356] Detta är Services dom över det litterära verk som skapats av en man som måste räknas bland de största författarna under 1900-talet.⁵

En biograf behöver inte tycka om eller ens respektera sitt subjekt. Ingen skulle påstå att Ian Kershaw hyser den minsta sympati för Adolf Hitler, åt vars liv han ägnade två digra volymer, produkter av många års forskning. Oavsett om en biograf beundrar, avskyr eller känner sig kylig och likgiltigt ambivalent till objektet för sin vetenskapliga uppmärksamhet, måste han respektera de historiska fakta och sträva efter att *förstå* personen ifråga. Biografen har skyldighet att undersöka ett liv i det sammanhang och under de förhållanden som gällde vid den tid då hans subjekt levde. Men det ligger utanför Services intellektuella kapacitet och utanför hans kunskaps gränser. Istället intar han ända från början, på ett sätt som både är poänglöst och absurt, den avog karriäradvokatens ståndpunkt. I biografins inledning antar Service att Trotskij ”lätt kunde ha fått en stor karriär som journalist eller politisk essäist om politiken inte hade fångat honom”. Men Trotskij valde verkligen en karriär inom politiken, och till på köpet revolutionär politik, ett beslut som Service inte kan tåla eller begripa.

Service beskriver sin bok som ”den första heltäckande biografen om Trotskij, skriven av någon utanför Ryssland som inte är trotskist”. [xxi] Vad betyder ”heltäckande”? Services bok

⁵ Man kan notera att Service lägger sig nära Geoffrey Swain, vilken beklagade att Trotskij har betraktats som “en långt större tänkare än han i verkligheten var. Trotskij skrev enormt mycket och, precis som en journalist, var han alltid glad för att skriva om ämnen som han inte visste mycket om.” [3] Man bör också notera att Service, i sin biografi om Stalin från 2004, behandlade den sovjetiske diktatorn och massmördaren med långt större respekt. “Stalin var en omtänksam man,” skrev Service, “och genom hela sitt liv försökte han förstå världen på sitt sätt. Han hade studerat en hel del och glömt lite... Han var inte en originell tänkare eller en framstående skribent. Ändå var han en intellektuell till sina sista dagar.”

Se Fred Williams’ recension av Services *Stalin: A Biography* i *World Socialist Web Site*.

är visserligen omfattande, den lunkar på i 501 sidor. Men vad gäller innehåll är den inte annat än en överdimensionerad version av de biografier som producerats av Thatcher och Swain. Som de tidigare arbetena är detta en biografi utan historia. Det finns inte en enda historisk händelse som behandlas med något som närmar sig en acceptabel detaljnivå.

Service reducerar den revolutionära epokens stora och komplexa drama i Ryssland till en serie tomma tablåer, vilka enbart tjänar som kulisser till Services förlöjligande av Trotskijs påstådda politiska, personliga och moraliska misslyckanden. Nazisternas makttillträde 1933, det spanska inbördeskrigets utbrott och Folkfronten i Frankrike, behandlas med ett par ytliga meningar. Inte ens Moskvarättegångarna och terrorn är värda lite mer än en sida. Långt mer uppmärksamhet ges av Service till Trotskijs korta romans med Frida Kahlo!

Ett kompendium av felaktigheter

Dessutom är denna biografi fylld med faktafel som visar vilken extremt begränsad förståelse författaren har för det historiska materialet. Under en förvirrad utflykt till Trotskijs ståndpunkter före 1917 om den revolutionära terrorn, skriver Service att Trotskij ”talade mot ’individuell terror’ 1909 när Socialrevolutionärerna mördade polisintendenten Evno Azev, vilken hade infiltrerat deras centralkommitté.” [113] Faktum är att Azev (den korrekta översättningen från ryska) inte mördades 1909. Han mördades överhuvudtaget inte. Azev, som hade organiserat terroristaktioner, inklusive mord, då han arbetade inom Socialrevolutionära Partiet som agent för *Ochranan*, överlevde avslöjandet och dog av naturliga orsaker 1918. Service orkar inte ens att citera en enda mening från Trotskijs viktiga artikel om Azev-affären.

När han diskuterar händelserna i Tyskland 1923, påstår Service att revolutionen misslyckades efter att ”gatustriderna ebbat ut” i Berlin. [31] Fakta är att det inte förekom några strider i Berlin. Kommunistpartiets ledning stoppade resningen innan strider hade inletts i huvudstaden. Den enda allvarliga striden i en större tysk stad uppstod i Hamburg. När han i förbigående refererar till den kinesiska revolutionen, påstår Service att Kommunistiska Internationalen sände instruktioner till ett uppror mot Chiang Kai-shek och Kuomintang i april 1927. ”Det var precis den ursäkt som Chiang behövde för att genomföra en blodig utrensning av kommunister i Shanghai och på andra platser.” [355] Detta är fel. Det fanns ingen sådan plan och inga sådana instruktioner sändes. Service blandar ihop händelserna i Shanghai i april 1927 med vad som senare hände i Kanton.

I en annan passage skriver Service att Trotskij i juni 1928 arbetade på sin kritik av programmet till Kominterns femte kongress. [371] Den femte kongressen hölls emellertid 1924. Den kritik som Service refererar till var riktad till den sjätte kongressen.

Service lyckas också att få fel datum för Trotskijs änka Natalia Sedovas död. Han påstår att ”hon dog 1960, djupt sörjd av sina mexikanska, franska och amerikanska vänner”. [496] Fakta är att Sedova dog i januari 1962, vid 79 års ålder. Flera månader före hennes död, i november 1961, vilket man förväntar sig att en Trotskij-biograf borde veta, hade Natalia Sedova skrivit till den sovjetiska regeringen och krävt en översyn av Moskvarättegångarna och rehabilitering av Trotskij. I slutet av boken, i ytterligare en blunder, tar Service fel på hustru och dotter till Trotskijs yngste son Sergei, han tror att de var hustru och dotter till den äldre sonen Leo. [500 -01] Dessa felaktigheter passerade inte bara redaktörerna på Macmillan och Harvard University Press, utan undgick också de inte alltför vaksamma ögonen på professor Thatcher, som, vilket Service informerar oss, har läst hela manuskriptet.

Då Service följer samma procedur som Thatcher och Swain, bryr han sig inte om att fördjupa sig i Trotskijs egna skrifter. Förutom Trotskijs *Mitt Liv*, vilken Service försöker att misskreditera, finns inget övertygande bevis för att han systematiskt arbetat sig igenom någon av Trotskijs böcker och pamfletter innan han skrev denna biografi. Förutom Thatchers skrivelser,

som han ymnigt prisar, har Service visat föga uppmärksamhet till existerande forskningsarbeten om Trotskij. Service uppvisar en föraktfull attityd mot biografier som är skolade i den marxistiska traditionen och som tagit Trotskijs litterära produktion seriöst. Den bortgångne Pierre Broué, en högt ansedd historiker och författare till en auktoritativ och tungt forskningsunderbyggd biografi om Trotskij, avfärdas som ”gudsdyrkare”.^{*} Deutscher förlöjligas som en som ”bad vid Trotskijs relik”. [xxi]

Det finns skäl att betvivla att Service verkligen har läst arbeten av de andra historiker som han för formens skull hyllar i förordet. Till exempel framhåller Service professor Alexander Rabinowitch som en historiker som utsatt Trotskij för ”skeptisk granskning”, tillsammans med James White vid Glasgow University, vilken löjligt förnekar att Trotskij spelade en betydelsefull roll vid maktövertagandet i oktober 1917. [xxi] Faktum är att professor Rabinowitch i *The Bolsheviks Come to Power* bekräftade Trotskijs roll som den främste taktikern och praktiske ledaren för bolsjevikernas seger.

Trots Services självgodas beskrivning av sin biografi som ”heltäckande”, finns där nästan inga utdrag från, eller adekvata sammanfattningar av, Trotskijs viktigaste politiska verk. Service gör inte ens en genomgång av de grundläggande koncepten och postulaten i teorin om den permanenta revolutionen, vilken utgjorde grunden för Trotskijs politiska arbete under en period av 35 år. Hans omfattande skrivelser om Kina, Tyskland, Spanien, Frankrike och även Storbritannien, nämns knappt.

Vid de få tillfällen då Service refererar till någon av Trotskijs böcker, är det han säger vanligtvis felaktigt. I en helt förvirrad referens till *Litteratur och Revolution*, pådyvlar Service Trotskij åsikten att ”det skulle dröja många år... innan en ’proletär kultur’ brett skulle kunna uppnås”. [317] Trotskij avvisade, som var och en som läst *Litteratur och Revolution* vet, kraftfullt konceptet ”proletärkultur”.⁶ Men Service vet inte detta – antingen för att han inte läst boken, eller för att han inte var kapabel att förstå den.

Så här dags måste läsaren undra hur Service, utan att intressera sig för Trotskijs skrifter, lyckats hålla sig sysselsatt på 501 sidor. Hur är det möjligt att skriva en ”heltäckande biografi” om en man som var bland de mest produktiva under 1900-talet utan att i någon grad beakta hans litterära produktion?

Att gräva fram Trotskijs ”dolda liv”

Som att han anade denna fråga, informerar Service sina läsare redan i början om att hans centrala intresse inte gäller det som Trotskij skrev eller i verkligheten gjorde. ”Denna boks syfte”, skriver Service, ”är att gräva fram det dolda livet”. Han medger att ”vittnesbörden börjar med de arbeten – böcker, artiklar och tal – som han publicerade under sin livstid”. Men detta är inte tillräckligt. Inte ens ett studium av alla Trotskijs skrifter skulle ”berätta för oss om hans stora mål utan att alltid klarlägga hans personliga eller fraktionella avsikter i ett givet ögonblick. Som aktiv politiker kunde han inte alltid ha råd att uttala det som var hans avsikt”. [4-5]

Service fortsätter:

^{*} Denna Broués Trotskij-biografi finns nu utgiven på svenska (Carlsson bokförlag 2011) – *Red anm*

⁶ Till skillnad från anhängarna till ”*Proletkult*” under det tidiga 1920-talet, framhöll Trotskij att proletariatet, som en förtryckt klass, inte kan skapa sin egen kultur. Framtidens kultur, som kommer att uppstå på basis av långt högre utvecklade produktivkrafter, då det inte finns något behov av klassdiktatur, ”kommer inte att ha en klasskaraktär. Detta tycks leda till slutsatsen att det inte finns någon proletär kultur och att det aldrig kommer att finnas någon och att det egentligen inte finns någon anledning att beklaga detta. Proletariatet samlar kraft i syfte att för alltid göra sig av med klasskulturen och för att bana väg för en mänsklig kultur. Detta tycks vi ofta glömma.” [Artikeln ”Proletär kultur och proletär konst” i *Litteratur och revolution*]

Hans skriftliga arv borde inte tillåtas att bli hela historien. Det är ibland i det som tycks vara triviala rester, mer än i de stora offentliga uttalandena, som målet för hans karriär tydligast kan rekonstrueras: i hans livsstil, inkomst, boende, familjerelationer, manér och vardagliga uppfattningar om resten av mänskligheten.... Som för Lenin och Stalin, är det framför allt viktigt att slå fast vad Trotskij höll tyst om och vad han valde att tala eller skriva om. *Hans uttalade grundläggande uppfattningar var en integrerad del av hans totala liv.* [5, kursiveringar av North]

Detta är säkert något som Stalin, som var mycket noga med att inte säga vad han verkligen tyckte, skulle kunna instämma i. Det är helt i linje med den inkvisitoriska princip som Stalin brukade under organiseringen av Moskvarättegångarna. Bevisen för brott mot den sovjetiska staten kunde inte hittas i de offentliga uttalandena, skrifterna eller de åtalade gamla bolsjevikernas verksamhet. Istället fann man bevis för deras terroristiska konspirationer i de ”uttalade grundläggande uppfattningar” som hade dolts i den offentliga historien.

Och hur tänker professor Service snoka upp Trotskijs ”uttalade grundläggande uppfattningar”? Service meddelar oss att Trotskijs ”dolda liv” kan avslöjas genom att undersöka tidiga opublicerade utkast till hans skrifter. ”Uteslutningarna och ändringarna säger oss det som han inte ville att andra skulle veta. Detta är särskilt sant för hans självbiografi.” [5]

Detta påstående utgör basen för Services främsta anklagelse mot Trotskij: att hans självbiografi *Mitt Liv*, som han skrev 1930, är ett otillförlitligt och suspekt arbete. Service klagar över att Trotskijs ”redogörelse för sig själv okritiskt har accepterats av generationer av läsare. Verkligheten är annorlunda, ty när obekväma fakta rubbade hans önskade bild tog han bort dem eller förändrade dem”. [11]

Besvärande för Trotskij

Och precis vad dolde eller förfalskade Trotskij i *Mitt liv*? Det finns två skillnader som Service påstår att han upptäckt när han jämförde det första utkastet av Trotskijs biografi, vilket finns deponerat vid Stanford Universitys Hoover Institute, med den publicerade versionen. Den första gäller Trotskijs påstådda försök att dölja vidden av hans fader David Bronsteins rikedom. Den andra, vilken Service ägnar sjuklig uppmärksamhet, är Trotskijs påstådda försök att tona ned sitt judiska ursprung. Service skriver:

Som marxist generades han av sina föräldrars rikedom, och han erkände aldrig riktigt deras enastående kvalitéer och gärningar. Vad mer är, i redogörelsen för sin ungdom i den publicerade självbiografin tenderar han att tappa bort de passager där han framstår som timid och bortklemad; utan att förneka sitt judiska ursprung undviker han referenser till det. Genom att undersöka utkastet och vittnesmålen kan vi få glimtar av aspekter i hans fostran som under lång tid varit dolda. Sålunda avslöjade han offentligt bara att hans fader var en rik och kompetent bonde. Detta var att kraftigt underskatta verkligheten. David Bronstein, med hustru Aneta, var bland de mest dynamiska jordbrukarna i Kherson-provinsen. Genom hårt arbete och beslutsamhet hade han klättrat uppför den ekonomiska framgångens stege och hade all rätt att vara stolt över vad han uppnått. [12]

Innan vi bemöter Services påstående om att Trotskij tonade ned sin faders rikedom och försökte dölja sin etniska och religiösa bakgrund, så låt oss först uppmärksamma den underliggande anklagelsens dubiösa karaktär: att vägen från utkast till fullbordad form bäst förstås som en process av undanhållanden och förfalskningar. Service påstår det han först måste bevisa. För att underbygga sin anklagelse borde han visa varför Trotskijs ”uteslutningar och ändringar” inte skulle kunna betraktas som uttryck för en stor mästaress artistiska omdöme. Det finns många orsaker till varför Trotskij kan ha plockat bort vissa stycken och lagt till andra, vilket inte behöver ha något att göra med en avsikt att dölja.

Service lyckas inte bevisa ett enda fall där Trotskijs publicerade redogörelse för sin barndom skiljer sig på något avgörande sätt från utkastet. Services anklagelser saknar i alla delar helt substans. Att Trotskij ”generades av sina föräldrars rikedom” är ett påstående som Service

inte kan styrka med citat från någon annan auktoritet än sin egen fantasi. Trotskij följer faderns växande rikedom i sin redogörelse, men det bör påpekas att David Bronstein först uppnådde sin rikedom en bra tid efter att Trotskij lämnat hemmet. Bronstein-familjen lämnade inte huset med jordgolvet där Trotskij föddes för ett hus byggt av tegel förrän den blivande revolutionären var nästan 17 år. Men Trotskij förser oss i *Mitt liv* med en rik och känslig redogörelse för faderns ihärdiga kamp för att komma sig upp i världen och samla rikedomar. När han skriver om sin egen sociala ställning som barn, säger Trotskij: ”I egenskap av son till en välbärgad jordbrukare tillhörde jag snarare en privilegierad klass än de förtryckta.”⁸

I Max Eastmans biografiska redogörelse, utgiven 1926, för Trotskij's tidiga liv, påstås att David Bronstein ”blev rik på arbete och av att hyra in bönder för att arbeta för honom. Han kontrollerade nästan 2500 tunnland jord runt den lilla ukrainska byn Janovka, ägde en kvarn och var den mest betydande mannen på orten.” Eastman kände till dessa fakta eftersom Trotskij hade berättat det för honom. Eastman skrev: ”Trotskij är stolt över sin fader, stolt över det faktum att han dog arbetande och förstående. Han älskar att prata om honom.” [*The Young Trotsky*. London, New Park 1980, sid. 3]

Services egen redogörelse för Bronstein-familjen – som han refererar till som ”driftiga judar” [14] – baseras helt på det som publicerats i *Mitt liv* och i Eastmans *Young Trotsky* [Den unge Trotskij]. Han har inte gjort någon ny och oberoende forskning som utökar, eller motbevisar, den information som Trotskij och Eastman tillhandahållit. Det finns inte en enda detalj i Services redogörelse för Trotskij's tidiga barndom som inte kan spåras tillbaka till dessa två tidigare arbeten. Ännu mer förvånande, i ljuset av hans anspråk på att ha avslöjat otillförlitligheten i Trotskij's självbiografi, är att Service för beskrivningen av Trotskij's ungdom nästan helt förlitar sig på den publicerade versionen av *Mitt liv*, inte på det tidigare utkastet. I andra kapitlet i hans biografi, med titeln ”Fostran”, inkluderar Service nio utdrag från Trotskij's självbiografiska alster. Åtta av dem kommer från den publicerade versionen av *Mitt liv*; endast ett kommer från utkastet. Inte i något fall lyckas Service peka ut någon betydande diskrepans mellan det publicerade arbetet och utkastet.

Detta betyder inte att Service kommer ut helt tomhänt från sin utforskning av utkastet till *Mitt liv*. Till exempel upptäcker han att en ung skolkamrat, som Trotskij kallat Carlson i den publicerade versionen, hette ”Kreitser” i utkastet. Denna upptäckt, stolt noterad av Service i en fotnot, måste säkert betecknas som ett betydande genombrott i studiet av Trotskij! Om han inte har åstadkommit något annat, så har Service åtminstone, med en avgörande fotnot, satt Kreitser's namn på dess rätta plats i historien.

Trotskij's ursprung

Låt oss nu ta en titt på Services påstående att Trotskij försökte nedtona sin judiska härkomst. Det finns, för att vara uppriktig, något ganska otrevligt och suspekt i Services upptagenhet med denna sak. Det faktum att Trotskij var jude upptar en central plats i Services biografi. Det är nästan ständigt i Services tankar. Han påminner konstant sina läsare om detta faktum, som om han var orolig för att det skulle undgå deras uppmärksamhet. Med tanke på vilken vikt som lagts vid Trotskij's etnicitet, skulle denna bok mycket väl kunnat ha titeln *Trotsky: The Biography of a Jew*.

Innan vi mer i detalj undersöker detta störande element i Services biografi, så låt oss först bemöta påståendet att Trotskij försökte dölja eller avleda uppmärksamheten från sin härkomst. Detta är lika falskt som biografens påstående att Trotskij försökte tona ned sina föräldrars rikedom. Service antar att hans åhörare aldrig kommer att bry sig om att läsa Trotskij's självbiografi, i vilken Trotskij inte visar den minsta tvekan för att diskutera sin etniska och religiösa bakgrund. Och hur skulle han haft möjlighet att undvika ämnet? Förhållandena i hans barndom var oupplösligt sammanflätade med hans judiska härkomst.

Trotskijs framställning av sin judiska bakgrund, och dess plats i hans intellektuella och politiska utveckling, är helt konsistent med vad som är känt om den vidare Odessa-influerade sociala och kulturella miljö inom vilken han levde. Trotskij skriver ömsint om religionens plats i familjens liv:

I min fars familj bekymrade man sig inte så mycket om religion. Till en början höll vi uppe skenet av ren vana: mina föräldrar gick till kolonins synagoga på helgdagarna; mor undvek att sy på lördag, åtminstone om någon såg henne. Men vart efter åren gick minskade dessa religiösa sedvänjor - vart efter barnen växte upp och familjen blev mer välbärgad. Far trodde inte på Gud i sin ungdom, och sa det på senare år öppet inför mor och barnen. Mor föredrog att undvika ämnet, men kunde när tillfället så krävde höja blicken i bön.⁷

Och om sitt eget förhållande till sin judiska bakgrund, förklarade Trotskij:

Nationalitetsfrågan intog aldrig någon självständig plats i mitt medvetande, eftersom den inte gjorde sig så gällande i mitt vardagliga liv. Efter undantagslagarna för judar från år 1881 kunde min far visserligen inte köpa mer land, som han gärna ville, utan kunde bara arrendera den i hemlighet. Men det påverkade inte mig särskilt mycket. I egenskap av son till en välbärgad jordbrukare tillhörde jag snarare en privilegierad klass än de förtryckta. Språket i min familj var rysk-ukrainska. Förvisso var antalet judiska pojkar som kunde komma in på skolorna begränsat till en viss procent, vilket gjorde att jag förlorade ett år.⁸

Trotskij reflekterade över förhållandet mellan sin judiska bakgrund och sin intellektuella utveckling:

Denna nationella ojämlikhet var troligen en av de bakomliggande orsakerna till mitt missnöje med den existerande samhällsordningen, men den försvann i mängden av andra utslag av social orättvisa. Den spelade aldrig någon viktig – eller ens medveten – roll i min lista av klagomål.⁹

Toran och rabbinen

Service är klart missnöjd med denna förklaring, vilken han inte ens bryr sig om att citera. Han tar sig för att ”korrigera” Trotskijs beskrivning genom att försöka anpassa subjektets liv till biografens förutfattade meningar. Detta försök visar sig olyckligt för Mr Services trovärdighet. I en nyckelpassage, där som väntat *Mitt liv* avvisas, skriver Service att Trotskij

gillade att ge intryck av att han deltog i varje vardaglig skolaktivitet. Så var det inte. I St. Paul var man, som i alla imperiets skolor, tvungen att undervisa i religion. Ljova Bronstein började skolan som jude och konverterade inte till kristendomen. Han var tvungen att bedriva sina andliga intressen under ledning av en rabbin som undervisade de judiska eleverna, och David Bronstein betalade för dennes tjänster. Rabbinen i fråga lyckades inte klargöra huruvida Toran bara var god litteratur eller en helig skrift – och Ljova skulle senare sluta sig till att han i realiteten var en agnostiker av något slag [37]

Denna uppfattning menar Service att han hämtat från Eastmans *The Young Trotsky*, som utkom 1926. Men har Service varit ärlig mot Eastmans beskrivning? Låt oss ta en titt på originaltexten: Så här berättar Eastman denna historia:

Det hade varit hans faders ambition – då man kombinerade kulturell uppgång med en viss konventionell fromhet – att ha en privat handledare som läste Bibeln med hans son på originalspråket hebreiska. Trotskij, som bara var elva år, blev något förlägen inför den skäggprydda gamle lärde som tog på sig uppgiften. Och den lärde, som var gammal och plikttrogen, tvekade att avslöja sina egna kritiska synpunkter inför en så ung pojke. Så det var inte från början helt klart om de läste Bibeln som historia eller som litteratur, eller som Guds uppenbarade ord.¹⁰

⁷ [Mitt liv – försök till en självbiografi](#), sid. 73

⁸ Ibid, sid. 75

⁹ Ibid, sid. 75

¹⁰ *The Young Trotsky*, sid. 12-13.

Det är en ganska stor skillnad mellan de två redogörelserna. Eastmans "Bibel" blir i Services redogörelse "Toran". Eastmans "skäggyrddede gamle lärde", som avslöjar sig som agnostiker, förvandlas av Service till en "rabbin". Det är inte helt orimligt att det faktiskt var Toran – även om detta ord vanligtvis täcker ett vidare fält av texter än vad Pentateuken omfattar. Men då Service inte ger någon ytterligare information än det Eastman skrev, vad är då syftet med detta ordbyte? Det finns ännu mindre försvar för Services förvandling av den gamle agnostiske lärde till en rabbin. Det ska påpekas att detta inte handlar om ett översättningsproblem. Service refererar till en engelskspråkig text.

Det är möjligt att man kan avfärda detta som inget mer än slarvig hantering av en författares fantasi, men det faktum att Service fortsätter att harva i Trotskij's religiösa bakgrund ger ett anstötligt och otäckt intryck. Han tar till det fula greppet att notera antisemitiska attityder och sedan fortsätta med att förstärka dem. Läsaren erbjuds passager som följande på sidan 192:

Ryska antisemiter hade pekat ut judarna som en ras utan patriotiskt engagemang för Ryssland. Genom att bli utrikesminister i en regering som var *mer intresserad av att sprida världsrevolutionen än att försvara landets intressen* tog Trotskij plats som den vitt spridda stereotypen för det "judiska problemet"... Som det nu var hade han redan blivit den mest berömde juden på jorden. Amerikas Röda Korset-ledare i Ryssland, general Raymond Robins, uppmärksammade detta med karakteristisk bitskhet. När han pratade med Robert Bruce Lockhart, chefen för den brittiska diplomatiska legationen i Moskva, beskrev han Trotskij som "en son av en hynda men den störste juden näst Kristus". Trotskij var dessutom den mest berömde juden i Sovnarkom, där judar fanns i ett oproportionerligt antal. Samma sak gällde för bolsjevikernas centrala partiledning. Om Lenin inte haft tillgång till talangfulla judars tjänster, skulle han aldrig ha kunnat bilda en regering.
[Kursiveringar av North]

Robert Service och judarna

Detta stycke följs strax av ett kapitel med titeln "Trotskij och judarna", som börjar:

"Trotskij hatade när folk påpekade hans judiska bakgrund." [198] Denna känsla kan ha haft något att göra med vilken typ av människor som kände sig manade att göra påpekandet. Efter detta följer flera sidor med poänglösa och löjliga observationer. På sidan 201 informeras läsaren hjälpsamt om att "Trotskij's avståndstagande från judendomen betydde inte på något sätt att han undvek individuella judar". Efter att ha namngett några av de judar som Trotskij stod på god fot med (alla viktiga personer i den ryska och europeiska socialistiska rörelsen), noterar Service (också på sidan 201) att "Trotskij också hade medarbetare som var kosmopoliter utan att vara judar". Trotskij, förstår ni, "talade en hel del med August Bebel", grundaren och ledaren för Tyska Socialdemokratiska Partiet. Biografen medger att "det inte fanns några spår av judendom i Trotskij's vuxna livsstil", även om det fanns många "sekulariserade judar [som] fortsatte att tillämpa religiösa matförbud och firade traditionella högtidsdagar".

Service fortsätter sedan med att leda sin läsares uppmärksamhet till det faktum, ifall de inte gjort den korrekta minnesnoteringen, att Trotskij's fyra barn – Nina, Zina, Leo och Sergei – "gavs namn utan association till judendom".

Mer betydande information följer på sidan 202: Trotskij "var oblyg med sin smarthet och uttalade tydligt sina åsikter. Ingen kunde rubba honom. Trotskij hade dessa karaktärsdrag i större grad än de flesta andra judar som frigjort sig från sitt religiösa samhälles traditioner och restriktioner. Han var i högsta grad en individ med exceptionell talang. Men han var långt från att vara den ende jude som tog till vara tillfällena att offentligt framhäva sig själv. Under senare år blev de förebild för judiska ungdomar i den världskommunistiska rörelsen, då de, som kommunister av alla nationaliteter, talade högt och skrev skarpt utan hänsyn till andra personers känslighet. Trotskij kan knappast diagnosticeras som offer för det påstådda synd-

romet av den självömkande juden. Ömka var det inte fråga om. Han var alltför nöjd med sig själv och sitt liv för att störas av problem kring sin härkomst.” [Kursiveringar av North]

Efter att ha påstått att Trotskij's revolutionära karriär var ett exempel på judar som tagit till vara tillfällena för att ”offentligt framhäva sig själv”, utvecklar Service denna idé i nästa mening:

”Trotskij var en av de tiotusentals utbildade judar i det ryska imperiet som kunde hantera situationer där deras föräldrar hade tvingats buga och skrapa med foten inför en otrogen byråkrati.” Många judar, noterar Service omtänksamt, sökte avancemang inom respektabla yrken. Men ”det andra alternativet var att gå med i de revolutionära partierna där judar utgjorde en oproportionerlig skara”. Detta är en teori av välkänd antisemitisk härkomst: revolutionen som en form av aggressiv ambitiös judisk hämnd mot ett samhälle som domineras av kristna. Men Service har ännu mer att säga i ämnet. Han deklarerar:

”Unga judiska män och kvinnor som tränats i Torans stränghet fann en besläktad sekulär ortodoxi i den marxistiska snårigheten. Hårklyvande dispyter var lika vanliga inom marxismen som inom judendomen (så även inom protestantismen).” Det är nu möjligt att förklara Services tidigare förvandling av Eastmans meningar. Enligt Services förvridna redogörelse, hade Trotskij också tränats i ”Torans stränghet”. Härifrån, leds läsaren att tro, var det bara för den karriär-törstande Bronstein ett litet skutt till *Das Kapital*, teorin om den permanenta revolutionen och en hörnsvit i Kreml.

På sidan 205 skriver Service: ”Partiets ledarskap var vida känt som ett judiskt gäng.” Ingen källa anges för detta påstående. Ett par meningar senare tillägger han: ”Judar var allmänt anklagade för att dominera bolsjevikpartiet.” Återigen, det finns ingen källa angiven för detta påstående. Dessa påståenden ifrågasätts inte, ännu mindre bemöts de. På nästa sida, sidan 206, återger Service en strof från ett ”anonymt brev till sovjetiska myndigheter”, som är ett vildsint antisemitiskt fördömande av ”fullblodsjudar som tagit sig ryska efternamn för att lura det ryska folket”.

I en annan bisarr passage, som handlar om de berömda förhandlingar som Trotskij ledde med representanter för Tyskland och Österrike-Ungern i Brest-Litovsk 1918, skriver Service:

När de tyska och österrikiska representanterna satte sig till bords för samtal, förväntade de sig att bli behandlade med aktning. De agerade som att segern redan var deras. För dem var alla slags socialister knappt mänskliga. Ryska kommunister, som hade så många judar i sina ledningar, var föga bättre än ohyra. [197]

Service lyckas inte ge oss någon källa för detta påstående om de tyska delegaternas attityder. I sin självbiografi skrev Trotskij: ”I Brest-Litovsk behandlades den första sovjetiska delegationen, som leddes av Joffe, på ett mycket insmickrande sätt av tyskarna. Prins Leopold från Bayern tog emot dem som sina ’gäster’. Delegationerna åt middag och kvällsmat tillsammans.”

Trotskij noterade med förvåning: ”General Hoffmanns stab spred en tidning som kallades *Russkij Vjestnik* [Den ryska kuriren] till de ryska krigsfångarna. Till en början omnämnde den bolsjevikerna med rörande sympati.”¹¹

Naturligtvis var denna inledande vänlighet politiskt motiverad och varade inte länge. Det dödliga allvar som konfronterade de båda parterna i Brest-Litovsk fann oundvikligen uttryck i en ökande spänning och konfrontatorisk atmosfär. Denna process är strålande beskriven av Trotskij i *Mitt Liv*. Hans karakterisering av huvudmotståndarna, Kühlmann, Hoffmann och Czernin, är levande. De är politiska reaktionärer, representanter för den aristokratiska eliten,

¹¹ *Mitt liv...*, sid. 235

men inga monster. Deras attityd mot bolsjevikerna är en komplex blandning av nyfikenhet, förbrylelse, rädsla, hat och respekt. I Trotskijs redogörelse finns inget påstående om att han hade att göra med män som såg bolsjevikerna, med eller utan judar, som ”ohyra”. Den idén tillhör Service, inte ledarna för de tyska och österrikiska delegaterna i Brest-Litovsk.

Trots Services upptagenhet med Trotskijs religion, är hans bok märkligt oinformerad om de mycket seriösa studierna om judiskt liv och kultur i Odessa och det ryska imperiet. De viktiga arbetena av Steven J. Zipperstein vid Stanford University nämns inte i Services biografi. Där finns inget mer än en flyktig referens till de blodiga antisemitiska pogromer som tog livet av tusentals. Service nämner inte ens det ökända fallet med Mendel Beilis, den judiske arbetaren som arresterades 1911 för ritualmordet på en kristen yngling – ett fall som framkallade internationell vrede mot tsarregimen. Om han hade brytt sig, kunde kanske Service ha lagt märke till Trotskijs viktiga och inflytelserika essä om detta fall.

Denne recensent önskar tillkännage sin avsky för att Services bland sina illustrationer, av inget uppenbart skäl, inkluderat en nazistisk karikatyr av ”Leiba Trotzky-Braunstein”. Bildtexten som Service skrivit lyder: ”I realiteten var hans verkliga näsa varken lång eller böjd och han tillät aldrig bockskägget att bli stripigt eller håret ovårdat.” Menade Service detta som ett skämt? I så fall är det synnerligen osmakligt.

Hur ska man då tolka Services perversa fixering vid Trotskijs judiska bakgrund? Bruket av antisemitism som politiskt vapen mot Trotskij är så välkänt att det är omöjligt att tro att Services ständiga åltande av hans subjekts judiska rötter är oskyldigt. Oavsett vilken personlig inställning Mr Service har till det han kallar ”det judiska problemet”, appellerar han alltför uppenbart just till antisemiter, för vilka Trotskijs judiska bakgrund har stor betydelse. Det är tämligen säkert att den ryskspråkiga utgåvan av hans biografi kommer att få beröm inom denna reaktionära krets. Man kan inte undgå att misstänka att professor Service har tagit med detta i beräkningen.

Services källor

En stor del av Services bok är ägnad åt smutskastning av Trotskijs person. Han utsträcker sina försök att misskreditera Trotskij som revolutionär politiker till varje aspekt av hans personliga liv. Service verkar tro att teorin om den permanenta revolutionen ska bli mindre attraktiv om Trotskij kan visas ha varit en otrevlig person. Services porträtt av Trotskij reser sig aldrig över den vulgära karikatyrens nivå. Hans subjekt är alltid otroligt fåfängt, okänsligt, dominerande och egocentriskt. Service avsikt är att visa att dessa drag var smärtfyllt tydliga redan när Trotskij var tonåring. Han lutar sig helt mot vittnesbörden från en enda person, Gregory A. Ziv, vilken först mötte Trotskij i slutet av 1890-talet, under den första tiden av hans revolutionära aktiviteter. Mycket senare, 1921, efter att han emigrerat till USA, skrev Ziv bittra memoarer som var extremt fientliga mot hans tidigare vän och kamrat, vilken under tiden hade blivit en världsberömd ledare för den ryska revolutionen.

Ingen förnekar att Zivs memoarer är ett dokument som varje seriös historiker måste konsultera under förarbetet till en biografi om Trotskij. Ziv kände ju när allt kommer omkring Trotskij under en kritisk tid i den gryende revolutionärens liv. Men en historiker är tvungen att närma sig dokument och källor kritiskt, att noggrant beakta graden av trovärdighet i den information de tillhandahåller. Ett högst kritiskt närmande är tveklöst nödvändigt i fallet Ziv. Det finns många skäl att betvivla objektiviteten och trovärdigheten i hans bedömning av Trotskijs personlighet. Speciellt eftersom Ziv efter sin ankomst till USA blev extremt fientlig mot Trotskijs inställning till det imperialistiska kriget. Ziv stödde Rysslands deltagande i ”kriget för demokrati”. Denna information ger inte Service läsaren. Men Max Eastman, som väl kände till Zivs memoarer, gav följande bakgrundsinformation:

När Trotskij kom till New York [i januari 1917] under kriget – som antipatriot, krigsmotståndare, revolutionär – träffade han doktor Ziv, vilken han visste hade publicerat en liten pro-krigstidning där på ryska. Han bemötte honom högst artig och, för att återuppliva de vänskapliga känslorna under de tidiga åren, bjöd in honom till sitt hem. De pratade länge och återvände till sina vänskapliga minnen. Men Trotskij, som visste att Ziv inte kunde lära honom något och att han inte kunde övertyga Ziv om något, avstod från att ta upp någon politisk fråga. Det var karakteristiskt hänsynsfullt, mycket vänligt och omdömesgillt. Men för doktorn, med hans redaktionella fåfänga, verkade det ha varit en oavbruten förolämpning, ett tecken på självupptagen intellektuell arrogans, som han plötsligt upptäckte hade karakteriserat hans väns agerande ända från vaggan. Därav denna lilla bok av ynkelig och löjlig personlig illvilja.¹²

Åklagaren är enligt lag tvungen att göra rentvående bevis tillgängliga för försvaret. Enligt denna allmänna princip borde inte en biograf för sina läsare dölja information som ifrågasätter trovärdigheten hos det vittne vars vittnesmål han citerar. Men Service bekymrar sig inte om sådana principiella hänsyn. Samtidigt som han insisterar på att Trotskijs memoarer måste betraktas med den högst skeptiska noggrannhet, visar Service absolut ingen böjelse för att ifrågasätta något som Ziv skrivit i sina memoarer. Så han citerar Zivs påstående att Trotskij ”älskade sina vänner och älskade dem ärligt; men hans kärlek var av det slag som en bonde har till sin häst, vilket bidrar till befästandet av hans bondeidentitet.” [46] Denna observation gör ett så djupt intryck på Service att han upprepar den: ”Ljova betraktade sina revolutionära kamrater som bonden betraktar sin häst...” [46] Vilken intelligent läsare kan tro på sådant nonsens?

Schopenhauer träder in

Ett annat av Zivs påståenden, som Service fastnar för, gäller inflytandet på Trotskij från en pamflett av Artur Schopenhauer, en idealistisk filosof i 1800-talets Tyskland. Service presenterar dock inget utdrag från pamfletten, bara ett sammandrag. För att klargöra denna fråga, vilket kan sprida ljus över Services metod, har denne recensent studerat Zivs originaltext.

I sina memoarer ägnar Ziv lite mer än ett stycke åt denna fråga. Han noterar att Schopenhauers pamflett ”på något sätt hamnade i händerna på honom [Trotskij]”, och ger sedan ett kort sammandrag av filosofens argument. Syftet med pamfletten är att lära ut ”hur man besegrar sin opponent i en debatt, oavsett om man har rätt eller inte”. Enligt Ziv lär pamfletten ”inte ut regler som måste följas i en debatt, utan presenterar bara knep – mer eller mindre grova, eller mer eller mindre subtila – som debattanten kan ta till för att segra i en debatt”. Sedan, i ett något överraskande erkännande, indikerar Ziv att han inte har någon exakt information om vilket intryck pamfletten gjort på hans vän. Han skriver: ”*Man kan föreställa sig hur förtjust Bronstein blev över denna lilla pamflett, som tveklöst inte var mindre värdefull för att den var liten.*” Ja många saker kan man föreställa sig, men det betyder inte att de är sanna. Ziv säger uttryckligen att han inte hade något direkt bevis för att skriften gjort något större intryck på Trotskij. Han skrev till exempel *inte*: ”Bronstein berättade för mig att han var överförtjust för denna pamflett...” Om Mr Ziv skulle vittna under ed, som åklagarvittne, skulle försvarsadvokaten noggrant förhöra honom på denna punkt. Efter att ha noterat att Ziv erkänt att han inte visste hur Trotskij tog emot pamfletten, skulle han säkerligen ha frågat: ”Mr Ziv, vet Ni med säkerhet om Trotskij någonsin läste *The Art of Controversy*? Såg Ni verkligen att han läste boken?” Baserat på vad Ziv skrivit, kan vi faktiskt inte med säkerhet veta om Trotskij verkligen läste *The Art of Controversy*. Men svaret på denna fråga är, för uppgiften att värdera denna biografi, mindre betydelsefullt än att Service avstår från att ifrågasätta Zivs påstående.

¹² *The Young Trotsky*, sid. 21.

Precis tvärt emot går Service långt utöver Zivs påstående. Han skriver: ”Ljova förberedde sig som inför en militärkampanj. Han granskade Schopenhauers *The Art of Controversy* med syfte att förbättra sin debattförmåga.” [45] Fakta är, som vi visat, att Service inte har något bevis som stöder detta.

Varför är denna fråga betydelsefull? Service antyder att Schopenhauers argument inte bara ger en nyckel till förståelsen för hur Trotskij utvecklade sin polemiska stil, utan också för hans påstådda aggressiva och dominerande personlighet. När Service beger sig långt utanför Zivs verkliga text och erbjuder sin egen förvridna tolkning av Schopenhauer, framställer han felaktigt filosofen som förespråkare för en rad skrupelfria debattknep och tricks. ”Seger, förkrossande seger,” predikar Service, ”var det enda värdiga målet”. Filosofen ”fortsatte med att förklara att ’vanligt folks’ idéer var utan värde”, enligt Service, [45]

Slutligen deklarerar Service: ”Schopenhauer *tillhörde inte* den vanliga skolan av ryskt revolutionärt tänkande, och Ljova Bronstein *erkände inte öppet* hans inflytande på sin argumenteringsteknik. Ändå *fann han förmodligen* mycket användbart för sin politik och personlighet i *The Art of Controversy*.” [45, kursiveringar av North]

Så, vad blir kvar? Services påstående att Trotskij i Schopenhauer upptäckte ett filosofiskt rättfärdigande för sitt påstådda förakt för mänsklig värdighet och sin giftiga polemik är baserat på antaganden, övertolkningar och gissningar som inte är underbyggda med fakta.

Om vi, för diskussionens skull, antar att Trotskij läste – nej, studerade med stor omsorg – Schopenhauers *The Art of Controversy*, så säger det oss inte hurvida han instämde med den eller inte; vad han accepterade och vad han avvisade. Trotskij läste många saker som ung, inklusive, som han berättar för oss i *Mitt Liv*, John Stuart Mills skrifter. Ändå skulle ingen anklaga Trotskij för att vara en beundrare av brittisk empirism och liberalism. Slutligen, Service verkar anta att Trotskijs påstådda studerande av *The Art of Controversy* bara kunde ha fått skadliga konsekvenser. Enligt denne recensents åsikt är det mer troligt att Trotskij, om han läst *The Art of Controversy*, i denna pamflett kunde ha funnit material som senare visade sig kunna bidra till avslöjanden av förtal, förvridningar, halvsanningar och lögnerna från hans många skrupelfria fiender. I själva verket misstänker jag att stalinismen lärde Trotskij långt mer än Schopenhauer i ämnet oärlig polemik.

Trotskij och Sokolovskaja

De outtröttliga försöken att skada Trotskij slår tillbaka mot Service och ställer honom i ett föga smickrande ljus. Han verkar vara organiskt oförmögen att känna någon sympati överhuvudtaget för de många känslolösa påfrestningar och trauman som hans subjekt fick stå ut med under ett liv som han ägnade – eller, för att använda ett ord från hans första kärlek och hustru, Alexandra Sokolovskaja, helgade – den revolutionära saken. Till och med när han behandlar den 19-åriga Leo Davidovitjs belägenhet, är Service attityd nedsättande och hånfull. Till exempel citerar han från ett djupt rörande brev som Trotskij skrev till Sokolovskaja i november 1898. Den unge mannen lider av ensamhet och sömnlöshet. Han erkänner att han övervägt självmord, men försäkrar sedan Alexandra att han är ”förvånansvärt bunden vid livet”. Och vilken är Robert Services kommentar? Han skriver: ”Det fanns skådespeleri och barnslighet i dessa känslor. Han var en självcentrerad man.” [52]

Så småningom gifter sig Trotskij och Sokolovskaja och de sänds i exil till Sibirien. De fick två barn. Trotskijs rykte som en briljant ung skribent gör att han uppmärksammas av de högsta ledarna inom den ryska socialismen. Ivrig att vidga sin aktivitet inom den revolutionära rörelsen, bestämmer sig den unge mannen för att fly från exilen i Sibirien. I sin självbiografi skriver Trotskij att Sokolovskaja uppmuntrade honom i detta beslut.

Men utan något bevis som motsäger Trotskijs historia deklarerar Service: ”Detta är svårt att ta på allvar. Bronstein planerade att lämna henne mitt i det vilda Sibirien. Det fanns ingen där som kunde skydda henne och hon måste ta hand om två små barn själv när vintern var i antågande.” Service lyfter sin smädelse till ett klimax med en ytterst vulgär kommentar: ”Knappt hade han satt ett par barn till världen förrän han beslöt att smita iväg. Få revolutionärer har lämnat en sådan röra efter sig.” [67] Service motsäger sig själv när han erkänner att Trotskij ”agerade inom den revolutionära uppförandekoden”. [67] Men sedan tillägger han, ”Även om Alexandra verkligen gav sitt medgivande, visade Leo liten uppskattning för det offer han hade bett henne om. ’Livet’, sade han, som om det var en enkel fråga om fakta, ’skiljde oss åt’. I verkligheten hade han själv valt att skilja sig från sina äktenskapliga och faderliga skyldigheter.” [67]

Förutom den kränkande karaktären på denna anklagelse, motsagd av allt som är känt om realiteterna i den revolutionära kampen, är det svårt att föreställa sig en mer anakronistisk inställning till historieskrivande. Service gör anspråk på att kunna döma beteendet hos ryska revolutionärer, som var engagerade i en dödlig kamp mot den tsaristiska autokratin i slutet av 1800-talet, utifrån den engelska medelklassens välbeställda, konservativa och självgoda kalkbrogares umgängesprinciper.

Låt oss i förbigående notera att Service klipper av Trotskijs mening innan dess slutkläm. Trotskij skrev: ”Livet skilde oss åt, men ingenting kunde förstöra vår vänskap och vårt intellektuella släktskap.”¹³

Den långvariga, grundfästa vänskapen och ömsesidiga solidariteten mellan Trotskij och Sokolovskaja bekräftades av den senare i samtal med Eastman på 1920-talet. Alexandra förrådde aldrig denna vänskap, för vilken hon till slut fick betala med sitt liv. Stalin mördade henne 1938. Service gör denna kyliga och föraktfulla kommentar om hennes tragiska öde: ”Hennes svårigheter började med ett kortlivat äktenskapskontrakt för att hålla henne och Trotskij tillsammans i Sibirien – och det var i Sibirien som hon till slut försvann.” [431]

Services behandling av Trotskijs dotter Zinas tragiska öde, hon begick självmord i Berlin i januari 1933, är okänsligt och skadeglatt. Han skriver ”Trotskij hanterade tragedin genom att skylla allt på Stalin och dennes behandling av henne”. Han fortsätter:

Denna anklagelse, ofta upprepad i berättelser om Trotskij, var illa riktad. Zina hade tillbringat all tid hon önskat i Suchum; det var Trotskij som fick henne att resa utomlands, inte Stalin som deporterade henne – och det var med Trotskij hon ville leva. Trotskijs försök att politisera döden var inte hans bästa idé. [386]

Service väljer att inte citera från det brev som Trotskij skrev till Sovjetunionens KP:s centralkommitté den 11 januari 1933, mindre än en vecka efter hans dotters självmord. Han informerar inte sina läsare om att Zina inte kunde återvända till Ryssland, där hennes make, dotter och moder fortfarande bodde, eftersom den stalinistiska regimen hade tagit från henne hennes sovjetiska medborgarskap. Som Trotskij skrev: ”Att frånta henne hennes medborgarskap var bara en elak och dum hämndaktion mot mig.”¹⁴

Eftersom Service har bestämt sig för att misskreditera Trotskij på varje möjligt sätt, fråntar han den stalinistiska regimen varje ansvarighet för dotterns död. Och detta trots det faktum, vilket Service mycket väl vet, att Stalin inom bara ett par år mördade Trotskijs första hustru, hans söner, hans bröder och syster och även hans svågrar.

¹³ *Mitt liv...*, sid. 100

¹⁴ *Writings of Leon Trotsky 1932-33* [New York: Pathfinder, 1972], sid. 80.

En skamlig episod

Trots denna ganska långa recension har mycket lämnats osagt. En fullständig genomgång av alla Services förvrängningar och misstolkningar skulle lätt kunna fylla en tjock bok. Denne recensent ska vid ett senare tillfälle avslöja Services politiska förfalskningar, såväl som hans ihärdiga försvar av Stalin gentemot Trotskij. En annan viktig sammanhängande fråga som kvarstår att undersöka är vilken betydelse Trotskij-biografierna från Thatcher, Swain och Service har som uttryck för sammanflödet av neo-stalinistisk förfalskning och traditionell anglo-amerikansk antikommunism. Ett slående intryck av den pågående kampanjen mot Trotskij är i hur stor grad den vilar på stalinisternas lögner och komplotter.

Det finns en avslutande fråga som måste ställas, och den handlar om Harvard University Press' roll i publiceringen av denna biografi. Man kan undra varför man har låtit sig kopplas samman med ett så bedrövt och förnedrande arbete. Det är svårt att tro att Services manuskript underställdes någon seriös redaktionell granskning. Det finns fortfarande, man skulle åtminstone vilja tro så, professorer vid Harvard's historiefakultet som kan skilja seriös forskning från skräp.

Det fanns en tid när Harvard med rätta var stolt över dess roll som arkivarie för den stängda sektionen av Trotskijs papper, som de skyddade bakom lås och bom – i överensstämmelse med instruktionerna från Trotskij och Natalia Sedova – under närmare 40 år. Houghton Library ansåg dessa papper tillhöra dess historiskt värdefulla samlingar. 1958 publicerade Harvard på eget initiativ den dagbok som Trotskij fört under 1935. Utgivarens förord noterade respektfullt att Trotskij ”för många idag är en av vår tids hjältar”. Ett halvt sekel senare sanktionerar man ett förtalande och hafsigt arbete. Gottgör Harvard idag, i en period av politisk reaktion och intellektuell nedgång, dess tidigare principfasthet och vetenskapliga integritet? Oavsett vilket skälet är, så har Harvard University Press skämt ut sig. Man miss-tänker att man, vid något tillfälle i framtiden när man återupprättat moral och kurage, ska se tillbaka på denna episod med stor ånger.

Översättning: B. Svensson

Politisk biografi och historiska lögner

En granskning av Trotsky: A Biography av Robert Service

Av David North

Artikeln bygger på en föreläsning som North gav i maj 2010 vid St. Catherine's College vid Oxford University.

Sedan Robert Service biografi om Leo Trotskij utkom hösten 2009 har jag skrivit en längre recension av den och hållit två föreläsningar, den första i London och den andra i Sydney. Detta blir min tredje föreläsning om boken. Det är förstås rimligt att fråga sig vad som kan finnas att tillägga efter allt vad jag redan skrivit och sagt. Tanken slog mig också när jag satte mig ner för att förbereda kvällens anförande. Skulle jag bli tvungen att upprepa vad jag redan sagt, om än inför en ny publik? Men i varje fall till största delen kommer så inte att bli fallet. En del upprepningar går inte att undvika, men det finns åtskilligt nytt att säga.

När jag återvände till Service biografi efter flera månader stod två saker klart för mig. För det första var boken ännu sämre än jag mindes den. För det andra hade jag inte klarlagt alla faktafel, halvsanningar, förvrängningar, förfalskningar och direkt förtal som går att hitta i Service bok. Faktum är att ett antal forskare vid historiska institutionen i Oxford skulle ha sysselsättning i månader med att gå igenom alla fel i boken. Jag gjorde mig inte skyldig till någon överdrift i min första recension: att tillbakavisa alla påståenden som är faktamässigt inkorrekta, dåligt underbyggda eller bryter med vad som allmänt betraktas som vetenskaplig metod, skulle fordra en volym lika omfattande som den bok Service skrivit. I varje kapitel återfinns uppgifter och påståenden som är kort och gott oacceptabla från en strikt yrkesmässig utgångspunkt.

Tidigare har jag fäst uppmärksamheten på några av de mest illvilliga styckena i Service biografi – dvs det plumpa porträttet av Trotskijs person och privatliv. Som han medger i introduktionen till sin biografi var Service ute efter att misskreditera den heroiska bild som Isaac Deutscher ger av Trotskij i sin magistrala biografi i tre band och som skulle utöva stort inflytande på en hel generation av radikaliserad ungdom på 1960-talet. Service var inte bara ute efter att misskreditera Trotskij politiskt, utan också som människa: framställa honom som en otacksam son, en svekfull kvinnokarl till make, en kall och ointresserad far, en ohövlig, oborstad och opålitlig kamrat, och slutligen en massmördare, en man "som njöt av terrorn" (*Trotsky*, sid. 497). Kort sagt framställs Trotskij som ett av monstren i det tjugonde århundradets historia.. Jag ifrågasatte också Service besatthet vid Trotskijs judiska bakgrund, som han behandlade på ett sätt som bara kan glädja anti-semiter.

Den detaljerade genomgång jag gjorde av Service svartmålning av Trotskijs person gav inte tillräckligt utrymme åt att granska hans sätt att skildra Trotskijs politiska uppfattningar och idéer. Jag bör ändå påpeka att Service sagt att han inte var speciellt intresserad av vad Trotskij sagt, skrivit eller, vad det anbelangar, hans gärning. Service har skrivit att han var intresserad av "att gräva upp det liv som gömmts undan" (sid. 4) Service förklarade att han var lika intresserad av "vad Trotskij höll tyst om som det som han valde att tala eller skriva om". Enligt Service var "Trotskijs outtalade grundläggande uppfattningar en del av hela hans liv".(sid. 5)

Den inställningen passade Service syften, både kommersiellt och politiskt. För det första besparade det honom mödan att verkligen läsa Trotskijs viktigaste arbeten, och än mindre hela de efterlämnade samlingarna av publicerade eller opublicerade verk. Hur som helst skulle Service inte ha haft någon möjlighet att ägna sig åt några seriösa studier, även om han varit inriktad på det. Hans Trotskijbiografi kom till stånd i enlighet med den tidsplan han utarbetat tillsammans med sina förlag (Macmillan i Storbritannien och Harvard University Press i

USA). Biografin om Trotskij är den tredje tjocka bok Service publicerat bara inom loppet av fem år. Den första boken, en biografi om Stalin, utkom 2005. Den bestod av 604 sidor, snyggt förpackade i fem delar. Varje del bestod av elva kapitel, mellan 10 och 13 sidor långa. Service andra bok, *Comrades*, utkom två år senare, 2007. I marknadsföringen betecknades den som en auktoritativ historia om världskommunismen och detta band bestod av 482 textsidor, i sex delar. Varje del bestod av sex kapitel. Varje kapitel av 10-12 sidor.

Comrades är i alla avseenden en parodi på politiskt och intellektuellt arbete. I sin introduktion hoppar Service friskt kring i marxismens grunder och det hela låter som något skrivet av Monty Python. Service upplyser bland annat sina läsare om att "Marx ansåg sig ha ställt Hegel på huvudet" och att han aldrig "backat upp Ricardos försvar för privat företagsamhet". Efter att i denna snabbspolning ha expedierat filosofi och politisk ekonomi förklarar Service: "Centralt för marxismen var drömmen om sammanbrott följt av paradiset. Den sortens tänkande fanns också inom judendom, kristendom och islam." (sid. 14) Hela boken gnistrar av den sortens briljanta och tänkvärda iakttagelser.

Därefter tog Service i tu med nästa företag. När *Trotsky* kom ut 2009 uppnådde Service och hans förläggare en perfekt balans mellan en kommersiell tidtabell och innehållslig produktionsprocess. *Trotsky* är på 501 sidor text, förpackade i fyra delar, var och en bestående av 13 kapitel. Sammanlagt 52 kapitel där vart och ett är 9-10 sidor långt. Det är därför rimligt att utgå från att Service förväntades spotta ifrån sig ett kapitel i veckan och fullborda skrivandet inom precis ett år. Med tanke på den ytterligare tid som fordrades för redaktionellt arbete, korrekturläsning, sättning och tryckning lämnade det årliga produktionsschemat inte mycket tid över för Service att läsa, sovra bland och bedöma dokumenten, samt tänka. Detta kan delvis förklara det förvånansvärt stora antalet faktafel i denna biografi.

Men även om Service kunnat förhandla till sig ett mer vilsamt arbetsschema hade det inte påverkat resultatet i någon högre grad. Service var inställd på att åstadkomma något anti-Trotskij och en förödande kritik av Trotskij och där låg det i sakens natur att något mer grundligt engagemang med Trotskijs verk och idéer inte var att tänka på. Okunskapen om vad Trotskij verkligen skrivit underlättade förvrängningen av hans uppfattningar. Sanning eller osanning i vissa uttalanden, eller om huruvida den ena eller andra bedömningen baserade sig på trovärdiga vittnesmål är inget Service brytt sig speciellt mycket om. Ingen absurditet har varit för grotesk för honom.

Att Trotskij var en av 1900-talets stora revolutionära intellektuella är en uppfattning som inte någon seriös historiker – inklusive de som inte har minsta sympati för hans politiska inriktning – skulle ifrågasätta. Han var obestridligt en författare av exceptionell kraft. Han var ett av de mest sällsynta exemplen inom politiken – en person som genom sin stilistiska kraft drog världens uppmärksamhet till sig. Avskild från allt det som normalt omger makt, tvingad till exil i isolering – först på en ö utanför Istanbul i Turkiet, senare i småstäder i Frankrike och Norge och slutligen i en förort till Mexico City – hade Trotskijs ord inflytande på världsoptionen.

Hans fiender fortsatte att frukta honom. Bara hans namn försatte Hitler i raseri. Även den mäktige Stalin, bekvämt forskansad i Kreml med en stor terrorapparat till sitt förfogande, fruktade Trotskij. Den sovjetiske historikern, den framlidne generalen Dimitrij Volkogonov, skrev: "Nästan allt om eller av Trotskij översattes för honom (Stalin) i en enda kopia ... Han hade ett särskilt skåp i sitt arbetsrum där han hade samlat ... nästan alla Trotskijs arbeten, fulla med understrykningar och kommentarer. Alla intervjuer eller uttalanden av Trotskij i

västliga tidningar översattes omedelbart och överlämnades till Stalin.”¹ I ett anmärkningsvärt stycke skriver Volkogonov, som hade tillgång till Stalins privata arkiv:

Trotskijs ande fortsatte att hemsöka den som orätmätigt lagt beslag på makten. (...) (Stalin) var rädd för tanken på honom ... När han var tvungen att sitta och lyssna på Molotov, Kaganovitj, Chrusjtjov, Zjdanov, kände han att Trotskij var av en annan kaliber intellektuellt, med sin organisationsförmåga och kapacitet som talare och skribent. På alla sätt var han långt överlägsen hela knippet av byråkrater, men han var också Stalin överlägsen och detta visste Stalin om ... När han läste verk av Trotskij som *Stalinismens förfalskarskola*, *Öppet brev till medlemmarna av bolsjevikpartiet* eller *Stalinismens termidor* förlorade Ledaren nästan all självkontroll.²

Sjuttio år efter hans bortgång kan Trotskijs arbeten hittas på mängder av språk världen över. I själva verket är Trotskij den mest läste av alla företrädare för klassisk marxism – med Marx och Engels som tänkbara undantag. Begrepp som ”Den förrådade revolutionen”, ”Ojämn och sammansatt utveckling”, ”Permanent revolution” och ”Fjärde Internationalen” – som förknippas med namnet Trotskij – tillhör den moderna politiska historien. Så länge den ryska revolutionen förblir en källa till intresse, kontroverser och inspiration – vilket innebär ytterligare några generationer – kommer Trotskijs *Den ryska revolutionens historia* att behålla sitt grepp om läsarens intellekt, föreställningsvärld och känsloliv. Trotskij var helt klart en viktig politisk tänkare. Som en välkänd nutida historiker, Baruch Knei-Paz (som inte är någon trotskist), helt korrekt konstaterade i en studie från 1978 om Trotskijs tänkande:

Mycket har skrivits om Trotskijs liv och revolutionära bana – både om hans tid vid och utanför makten – men relativt lite om hans sociala och politiska tänkande. Detta kanske bara är naturligt eftersom hans liv var så fyllt av dramatik och även nu betraktas han, möjligen inte helt oberättigat, som kvintessensen av en revolutionär under en tid som inte direkt lidit brist på revolutionära personligheter. Ändå är hans insatser på teorins och idéernas område inte mindre storartade. Han var bland de första på 1900-talet att analysera framväxten av sociala förändringar i efterblivna samhällen och likaså en av de första att försöka förklara de politiska följderna, som helt oemotståndligt skulle växa ut ur sådana förändringar. I hela sitt liv skrev han omfattande om dessa frågor och den politiske tänkaren var en inte mindre självklar del av hans personlighet än den mer kända politiske aktivisten.³

Men låt oss i stället lyssna till Service. ”Han (Trotskij) skrev alltid om vad som föll honom in.” (sid. 78) Trotskij ”hade inga anspråk på att stå för intellektuell originalitet: han skulle ha framstått som löjeväckande om han gjort det” (sid. 109). ”Han vägrade att ägna sig åt efterforskningar i de flesta av de frågor som upptog partiets intellektuella elit ...” (sid. 109) ”Intellektuellt var han lättfotad ...” (sid. 110) ”Han älskade helt enkelt att sitta vid ett skrivbord, med reservoarpennan i handen, och krasa ned sitt senaste verk.” (sid. 319) ”Hans tänkande var ett förvirrande och förvirrat miasm ...” (sid. 353) ”Han ägnade mycket tid åt att polemisera, mindre åt att tänka ... Detta innebar till syvende och sist brist på intellektuellt allvar.” (sid. 356) ”Hans artiklar var fulla av schematiska förutsägelser, oklara resonemang och ogenomtänkta slagord.” (sid. 397)

Vid läsningen av sådana fraser kan man bara förvånas över den totala enfalden och plumpheten. Menar författaren att dylikt nonsens ska tas på allvar? Tror han ens själv på det? Service förser oss inte med några exempel på Trotskijs ”förvirrade och förvirrande miasm”. Han försöker inte analysera eller ens göra en korrekt sammanfattning av något enda av Trotskijs arbeten. Karakteriseringar liknande det ovan citerade serveras utan någon granskning av, eller citat från, de berörda texterna. Inte ens de begrepp och idéer som är mest förknippade med Trotskij, som teorin om den permanenta revolutionen eller hans analys av den

¹ *Stalin: Triumph and Tragedy*, (New York: Grove Weidenfeld, 1988), sid. 228.

² *Ibid*, sid. 254-256.

³ *The Social and Political Thought of Leon Trotsky*, Oxford: Clarendon Press, 1978, sid. VIII.

socio-ekonomiska grunden till hans syn på Sovjetunionen som *en degenererad arbetarstat*, ges någon förklaring. I den mån det finns några hänvisningar till specifika arbeten av Trotskij sker det med den klara avsikten att framställa författaren och hans idéer i ett löjets skimmer.

Service är inte den förste att använda denna teknik mot Trotskij. Metoden har i själva verket slående likheter med den internationella antitrotskyistiska kampanj som Sovjetbyråkratin, och allierade stalinistiska partier, som exempelvis det brittiska kommunistpartiet, ägnade sig åt i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet. Som ung historiestuderande inriktad på Sovjets historia vid den tiden borde Service vara medveten om den kampanjen. Stalinisten Betty Reids, det brittiska kommunistpartiets specialist på anti-trotskyism, artiklar spreds allmänt på universiteten. Under dessa år blev Sovjetbyråkratin alltmer bekymrad över Trotskij's växande inflytande bland den radikaliserade ungdomen. Men då Stalins brott redan hade avslöjats av Chrusjtjov var det inte längre möjligt för Kremles ideologiska operationer att kort och gott fördöma Trotskij som "en fascistisk vrakplundrare", som man gjort på 1930- och 1940-talet. Andra former av försåtliga förfalskningar måste utarbetas. En grov vanställning av Trotskij's verk – särskilt inriktad på att få dem att framstå som absurda eller som en galnings osammanhängande pladder – spelade en central roll i dessa förnyade attacker mot trotskyismen. Trotskij's idéer gjorde att citat ur hans arbeten måste reduceras till ett minimum. I en viktig artikel med titeln "The Revival of Soviet Anti-Trotskyism" från 1977 beskrev den nu bortgångne Robert H McNeal, en ansedd amerikansk forskare, stalinisternas metod:

Det finns åtskilligt som inte går att säga i den nya versionen av sovjetisk anti-trotskyism. Hans artiklar får inte citeras fullt ut, om ens över huvud taget. Hänvisningar till olika titlar som *Den permanenta revolutionen* eller *Mitt liv* är relativt vanliga (men aldrig med någon kompletterande information om utgivningen) men nästan inget annat arbete omnämns. En förställd försiktighetsåtgärd. Ingen anledning att bjuda fienden på någon subversiv litteraturlista, i synnerhet då med tanke på läsare i länder med bibliotek där Trotskij's arbeten finns tillgängliga. Denna diffusa behandling av primärkällorna underlättar tolkningen ... Man antyder att Trotskij förtalade Sovjetunionen, förnekade att det var någon socialistisk stat, ett påstående som betraktas som så absurt att det inte fordrar något bemötande, men innehållet i Trotskij's kritik av stalinismen tas aldrig upp.⁴

Service skriver att Trotskij's "efterlämnade skrifter inte får bli hela sanningen" och att "hans personlighet ibland bäst återfinns i det till synes trivialt underordnade och inte i de stora offentliga deklARATIONERNA" (sid 5) Det synsättet är en variant på de stalinistiska förvrängningar McNeal pekat på.

Den metod Service använder är förenad med det politiska synsätt hans skrivande är impregnerat av. Service avsky för Trotskij är bara spegelbilden av hans beundran för Stalin. Efter att ha granskat Service nedlåtande syn på och förlöjligande av Trotskij ska vi ta oss en titt på professorns bedömning av Stalin. I sin Stalinbiografi från 2005 beskriver han Stalin som "en utmärkt skribent på ryska". Service kommer dock inte med ett enda exempel på något manuskript där dessa kvaliteter kommer till uttryck. Han nämner heller inte att Stalin i egenskap av diktator utförde huvuddelen av det redaktionella arbetet med bödelns redskap. (*Stalin*, sid. 115) I stället fortsätter han snarast hyllningarna: "Faktum är", skriver Service, "att Stalin var en flyhänt och omdömesgill författare, om än inte någon stilist". (sid. 221) Inte någon åsikt. Ett faktum! Detta till skillnad från Trotskij, om vilken Service talat om för oss att han "skrev vad som föll honom in". Fast Stalin var förstås långt ifrån fullkomlig. "Han var en massmördare med psykologiska fixeringar", som Service med sorg konstaterar. Men "han tänkte och skrev som en marxist". (sid. 379) Hans *Leninismens grunder* var "ett väl sammanhållet verk". (sid. 221) "Stalin", skriver Service, "var genomtänkt och under hela sitt liv försökte han skapa en mening med tillvaron som han såg den. Han hade läst mycket och glömt lite ...

⁴ *Studies in Contemporary Communism*, vol X, n°s 1 & 2, Spring/Summer 1977, sid. 10.

Det var ingen originell tänkare eller framstående skribent. Ändå var han in i det sista en intellektuell.” Som avslutning på biografien fastslår Service: ”Men att han var en speciell person står klart. Han var en verklig ledargestalt. Han drevs både av lust efter makt och av sina idéer. På sitt eget vis var han en intellektuell och var i besittning av stor hantverkskicklighet både litterärt och i förmågan att sammanfatta. Hans psykologiska karaktärsdrag kommer alltid att vara omstridda.” (sid. 603)

Syftet med Service biografi var att ge en helt annan bild av Trotskij än den positiva som framkommer i tidigare biografier av Isaac Deutscher och den franske historikern Pierre Broué. Syftet med Service verk om Stalin var det rakt motsatta. Medan verket om Trotskij för Service vidkommande handlade om hat var det en fråga om kärlek när det gällde Stalin. Service skrev att ”tiden var mer än mogen” för att ge en ny bild av Stalin. ”Denna bok syftar till att visa att Stalin var betydligt mer dynamisk och mångfacetterad än vad man vanligen försökt ge sken av.” (*Stalin*, sid. X) Service medgav att Stalin ”var en byråkrat och mördare”. Men ”han var också en ledargestalt, skribent och (ett slags) teoretiker, lite av en poet (under unga år), någon som följde den konstnärliga utvecklingen, en god make och far och rent av en charmör”. (Sid. X) Ungefär samma saker skulle man nog också kunna säga om Goebbels och Göring, för att inte tala om Hitler.

Kanske inbillade sig Service att han försett sina läsare med ett nyanserat porträtt, en regnbåge av motsägelsefulla inslag. Men vad han verkligen åstadkom var den värsta sortens filmklichéer – massmördaren som stoppar om sina barn på kvällen och ömt pussar dem god natt. Men vad resulterade det i? I själva verket ett porträtt som liknar det Michail Gorbatjov, den siste sovjetledaren, tecknade, i sitt beryktade tal i november 1987:

Stalins roll i vår historia diskuteras mycket nu. Det handlade om en ytterst motsägelsefull personlighet. Om vi ska vara trogna mot den historiska sanningen måste vi beakta både Stalins obestridliga bidrag i kampen för socialismen, till försvaret av dess landvinningar; de svåra politiska misstagen, det maktmissbruk som begicks både av honom själv och hans omgivning, för vilket vårt folk betalade ett tungt pris och vilket fick allvarliga konsekvenser för vårt samhällsliv.⁵

Såväl Service som Gorbatjov är redo att gå med på att Stalin gjorde sig skyldig till brott. Men betoningen ligger på de positiva inslagen. I första stycket av Stalinbiografien förklarade Service: ”Även om det var Lenin som grundade Sovjetunionen var det Stalin som på avgörande sätt stärkte och stabiliserade strukturen. Utan Stalin kunde Sovjetunionen ha fallit samman decennier innan det upplöstes 1991.” (*Stalin*, sid. 3) De orden kunde ha skrivits av någon medlem av den sovjetiska politbyrå! Ett mer kraftfullt försvarstal och rättfärdigande av Stalins politik är svårt att föreställa sig. Visst, Stalin stärkte på ett avgörande sätt Sovjetunionens struktur och stabilitet. Och visst, utan honom skulle det ha gått under långt före 1991.

De orden ger en rationell förklaring och motivering till Stalins alla brott: krossandet av vänsteroppositionen på 1920-talet, fasorna under kollektiviseringen, Moskvarättegångarna och terrorn i slutet av 1930-talet, de politiska felsteg och förräderier som underlättade fascismens seger i Europa, likvideringen av ledningen för Röda armén 1937-1938 och Molotov-Ribbentrop-pakten två år senare, vilken ledde till onödiga förluster av miljoner sovjetiska liv efter den tyska invasionen 1941, misshushållningen med den sovjetiska ekonomin och förkrympningen av landets intellektuella liv, morderna på dess bästa författare, filosofer, vetenskapsmän, pånyttfödandet av anti-semitismen, smutskastningen av marxismen och alla socialistiska ideal inom Sovjetunionen och internationellt. Allt detta rättfärdigas av Service i syfte att stabilisera och bevara Sovjetunionen! Men Service bortser från att den struktur Stalin efterlämnade stapplade från kris till kris och att den generation av byråkrater som kom till

⁵ *The New York Times*, 3 november 1987.

makten under hans överinseende var de som härskade över stagnationen och sammanbrottet för Sovjetunionen.

Service går så långt som att hävda att terrorn var Stalins berättigade svar på de hot Sovjetunionen stod inför:

För honom gick säkerheten före allt annat och han gjorde ingen åtskillnad mellan sin egen personliga säkerhet och den säkerhet hans politik handlade om, dvs ledarskapet för staten. Efteråt kunde Molotov och Kaganovitj hävda att Stalin hyst ”berättigad oro” för att en ”femte kolonn” skulle komma till invasionstruppernas undsättning om landet skulle bli anfallet. Stalin gav en del antydningar om detta. Han var chockerad över hur snabbt general Franco tog hand om dem som stod på andra sidan i Spanska inbördeskriget, vilket bröt ut i juli 1936. Stalins sätt att se på sakerna kan ge en förklaring till att han, som någon som satte statens effektivitet mycket högt, valde det intensiva våldet i Spanien 1937-1938. (*Stalin*, sid. 347-348)

Det betyder att Service sätter tilltro till de lögnaktiga motiveringar som framförts av Molotov och Kaganovitj, Stalins medbrottslingar vid slaktandet, vilka satt sina namn på tusentals avrättningsorder på 1930-talet. Det existerar inga belägg för att Stalins beslut att utrota bolsjevikpartiets gamla garde hade något som helst att göra med ”berättigad oro” för att någon högerkupp planerades mot Sovjetstaten. Genom att antyda att händelserna i Spanien – där välkända arméofficerare som länge tillhört yttersta högern iscensatte en kupp mot republikens regering – sporrade Stalin att starta terrorn förläna Service legitimitet åt de groteska påståenden, som statsåklagare Vysjinskij slungade ur sig mot de gammelbolsjeviker som stod åtalade vid Moskvarättegångarna. Det måste framhållas att planerna på att fysiskt undanröja gammelbolsjeviker var långt framskridna när Spanska inbördeskriget bröt ut i juli 1936. Mordet på Kirov hade skett redan i december 1934. Zinovjev, Kamenev och oräkneliga andra satt fängslade sedan 1935. Förberedelserna – vilket inkluderade extrema påtryckningar som tortyr mot Zinovjev, Kamenev och andra som potentiellt skulle kunna framträda, i syfte att framvinga bekännelser – av den första Moskvarättegången hade varit i görningen i månader. Om någon utländsk händelse inspirerade Stalin att eliminera sina gamla kamrater var det inte högerkuppen i Spanien. Snarare handlade det om ”de långa knivarnas natt” i Tyskland i juni 1934 – det vill säga Hitlers mord på sina gamla bundsförvanter i ledningen för SA:s stormtrupper.

Det är sant att Stalin satte igång terrorn på grund av hot mot hans regim. Men de hoten kom inte från den fascistiska högern utan från den socialistiska vänstern. Stalins oro för att det sociala missnöjet inom Sovjetunionen skulle leda till en ny vår för bolsjevikiska tendenser, speciellt den Trotskij ledde, är väl dokumenterat – inte minst av den lysande ryske marxistiske historikern Vadim Z Rogovin. Följaktligen är det inte det minsta förvånande att Rogovins sju band stora historia om den socialistiska vänsterns och den trotskistiska oppositionens kamp mot stalinismen inte återfinns i Service litteraturförteckning, vare sig i biografien om Stalin eller om Trotskij.

I Trotskijbiografien fortsätter också Service sitt försvar av Stalin. Med ogillande konstaterar han att ”Trotskij kommit med argument som misskrediterar Stalin och hans hantlangare och en del författare har gjort det lätt för sig genom att bara kopiera dem”. (*Trotsky*, sid. 3)

Service fortsätter:

I många avgörande frågor hade Trotskij fel. Stalin var ingen medelmåtta, utan snarare i besittning av en omfattande räckvidd färdigheter samt begåvning för att fatta beslut på högsta nivå. Under alla omständigheter hade Trotskijns strategi för kommunistiska framsteg inte mycket att erbjuda när det gällde att förhindra en förtryckarregim. (sid. 3)

Vad beträffar de obehagliga aspekterna av Stalins regim låg källan till dem hos Trotskij, vars ”idéer och gärningar lade flera av grundstenarna till upprättandet av stalinismens politiska, ekonomiska, sociala och även kulturella byggnadsverk”. (sid. 3) Med en flagrant förvrängning

av Trotskijs berömda arbete *Litteratur och revolution* där författaren tillskrivs uppfattningar som är diametralt motsatta av vad som står att finna där, fastslår Service senare i biografien: ”När allt kommer omkring ... var det Trotskij, som lade de filosofiska grunderna för stalinismens kultursyn.” (sid. 318)

När Service försvarar Stalin mot Trotskij gör han det i form av smädelser: ”Beträffande anklagelsen mot Stalin för att vara en ärkebyråkrat är det lite väl mycket för att komma från någon, som gottat sig i okontrollerat administrativt välde under sina år vid makten.” (sid. 3) Tiraden fortsätter:

Till och med Trotskijs påstående att Stalin var ointresserad av att bidra till andra kommunistpartiers maktövertagande håller inte för någon granskning. Dessutom hade det varit osannolikt att de kommunistiska fanbärarna kunnat behålla makten om de uppnått den i Tyskland, Frankrike eller Spanien under mellankrigstiden. Om någonsin Trotskij varit den högste ledaren i stället för Stalin skulle riskerna för ett europeiskt blodbad ha ökat väsentligt. (sid. 3)

Vem har stått för någon sådan granskning? Service själv gör ingen närmare genomgång av de stora revolutionära konflikterna – Storbritannien, Kina, Tyskland, Frankrike och Spanien för att bara nämna några – som var föremål för Trotskijs polemiska insatser på 1920- och 1930-talet. Men uttalandet i sig skulle aldrig ha kunnat fällas av någon ärlig och ansedd historiker. Stalinismens destruktiva roll under ”det låga ohederliga decenniet”⁶ som föregick andra världskrigets utbrott, de förödande effekterna av den svekfulla, cyniska och blodiga verksamhet som bedrevs på den internationella arbetarrörelsens bekostnad, etsade sig fast i medvetandet hos en hel generation som fick genomleva de förfärliga händelserna på 1930-talet. George Orwells *Hyllning till Katalonien* är bara den mest berömda skildringen av den stalinistiska mardrömmen.

Oräkneliga böcker har för historien vittnat om stalinisternas sabotage av den spanska revolutionen, inklusive repressionen mot vänstern och mordet på POUM:s ledare Andrés Nin. Den massiva omvandlingen av Kommunistiska internationalen till ett korrupt redskap för den sovjetiska utrikespolitiken, lett av tjänstemän utvalda och kontrollerade av Kreml, har dokumenterats i omfattande studier. Kominterns sjunde kongress, som hölls 1935, styrde in olika nationella kommunistpartier på klassarbetspolitiken med ”folkfronter” och allianser med ”liberala” och ”borgerligt demokratiska” partier. Service undviker att nämna denna kongress, om vilken Trotskij förutsade att den innebar början till en formell upplösning av Komintern. Historikern E H Carr, som senare skrev en berömd bok där Stalins utrikespolitik verkligen utsattes för ”granskning”, konstaterade:

Det var utmärkande att ingen fler kongress, eller viktigare sammanträde med EKKI (Kominterns exekutivkommitté), någonsin sammankallades. Komintern fortsatte att ägna sig åt underordnade uppgifter, medan strålkastarna riktades åt annat håll. Trotskijs dom att Kominterns sjunde kongress ”skulle gå till historien som likvideringskongressen” var inte helt orättvis. Sjunde kongressen stakade ut vägen till *le dénouement* 1943.⁷

Vid sidan av direkt historieförfälskning kommer Service från sin lärostol med uttalanden, vars absurda karaktär måste framgå för varje läsare som faktiskt verkligen tänker igenom vad han läser. Hur kan Service veta att ”om kommunismen segrat i Tyskland, Frankrike och Spanien under mellankrigstiden hade det varit osannolikt att dess banerförare kunnat hålla sig kvar vid makten”? Vad finns det för grund för ett sådant uttalande? Om arbetarklassen verkligen kommit till makten i två av de kulturellt mest framskridna länderna i Västeuropa och, dessutom, haft makten på den strategiskt viktiga Iberiska halvön, hur skulle det ha gått till att störta dessa regimer? Genom det kapitalistiska Storbritanniens, under ledning av Winston

⁶ ”September 1, 1939”, av W H Auden (<http://www.poemdujour.com/Sept1.1939.html>)

⁷ *Twilight of the Comintern, 1930-1935*, New York: Pantheon Books, 1982, sid. 427.

Churchill, insatser? Tror Service att den brittiska arbetarklassen – vars motstånd 1918-1920 mot Lloyd George-regeringens imperialistiska ansträngningar betydde mycket för att Sovjetunionen skulle överleva – skulle ha ställt sig bakom en militär kampanj för att återinföra kapitalism i Frankrike, Tyskland och Spanien?

Service ställer heller aldrig en annan väsentlig fråga: vilka skulle följderna ha blivit i Sovjetunionen om arbetarklassen i de största kapitalistiska staterna i Europa tagit sådana revolutionära steg framåt? Trotskij hävdade alltid den revolutionära rörelsens nederlag i Västeuropa var den avgörande faktorn för den stalinistiska diktaturens utveckling. Att den tidiga bolsjevikregimens revolutionära internationalism åsidosattes för att ersättas med Stalin-Bucharins teori om socialism i ett land handlade om en anpassning till bakslagen i Västeuropa, framför allt i Tyskland. Omvänt ansåg Trotskij att ett återupplivande av den revolutionära kampen i kapitalistiska centra skulle förändra det politiska läget i Sovjetunionen. Som han skrev 1936:

Den första segern för en revolution i Europa skulle gå som en elektrisk chockvåg genom de sovjetiska massorna, rycka upp dem och höja deras självständighetsanda, uppväcka traditionerna från 1905 och 1917, underminera den bonapartistiska byråkratin och åt den Fjärde Internationalen skaffa inte mindre betydelse än den som Oktoberrevolutionen skänkte den Tredje.⁸

Service ger aldrig någon närmare förklaring till Trotskijs syn på relationen mellan Sovjetunionens öde och världsrevolutionens utveckling. Men då är heller inte hans biografi något verk av en politiskt neutral vetenskapsman. Och det skulle i sig inte nödvändiggöra något avståndstagande från hans verk. Vad som däremot gör det är att de bakomliggande politiska uppfattningarna och syftena fordrar historieförfalskning. Service politiska hat mot Trotskijs perspektiv på världsrevolution och att han vill uttrycka sitt stöd för Stalins nationalistiska program, är uppenbart för alla som inser den prostalinistiska undertext som löper genom Trotskijbiografin. Till exempel skriver Service:

Trotskij skroderade med sin förmåga att se realistiskt på den sovjetiska politiken och världspolitiken. Där bedrog han sig själv. Han hade förseglat sig bakom förutfattade meningar, som gjorde det omöjligt för honom att förstå dagens geopolitiska dynamik. (sid. 3)

Vad Service betecknar som ”förutfattade meningar” handlar om dem som revolution och marxistisk internationalism står för. ”Dagens geopolitiska dynamik” blir för Service (och i mångt och mycket även för Stalin) liktydigt med nationalstatens företräden och det omöjliga i att störta kapitalismen.

Men låt oss återvända till det mest bisarra påståendet av alla, när Service hävdar att ”att om Trotskij någonsin blivit högste ledare i stället för Stalin skulle riskerna för ett blodbad i Europa ha ökat dramatiskt”. Frågan inställer sig förstas omedelbart: vad skulle Trotskij ha kunnat åstadkomma som gjort att förlusten av människoliv i Europa blivit svårare än vad som verkligen var fallet? Bortsett från Stalins grymheter på hemmaplan ledde hans politik – till att börja med den tyska arbetarklassens nederlag 1933 – till en kedjereaktion som kulminerade med andra världskrigets blodbad. Kriget ledde till förlusten av cirka 50 miljoner människoliv i Europa, vilket inkluderar 27 miljoner döda i Sovjetunionen, sex miljoner judar och tre miljoner polacker. Service verkar hävda, om än i omskrivande form, att det skulle ha resulterat i förlusten av ytterligare några miljoner människoliv om Trotskijs perspektiv på en socialistisk revolution gått segrande ur striden. Men de förluster i människoliv som verkligen inträffade på grund av att revolutionen misslyckades – fascismens seger i Tyskland och andra världskrigets utbrott – skulle i själva verket ha varit mindre än om revolutionen lyckats. Den slutsats Service uppmuntrar sina läsare att dra är att i valet mellan en socialistisk revolution och fascismens seger skulle den senare ha varit det mindre onda.

⁸ [Den förrådda revolutionen](#), sid. 125 (upplagan på marxistarkivet)

Det påstående som den hållningen bygger på är att Trotskij var våldsbenägen, likgiltig för mänskligt liv och lidande, villig att offra otaliga människoliv för revolutionen. Som Service skriver i sammanfattningen av sin biografi: ”Trotskij stred för en sak som var mer destruktiv än han kunnat föreställa sig.” (sid. 501)

I sitt porträtt av Trotskij som en kallblodig fanatiker, totalt likgiltig för människoliv, ger Service ett exempel på hänsynslösheten hos den person han skriver om. Han skriver: ”Trotskij uppvisade en total brist på moralisk hänsyn när han i början av 1920-talet sade till sin amerikanske beundrare Max Eastman att han själv och bolsjevikerna var redo att ’bränna tusentals ryssar till förkollnade stycken för att skapa en sann revolutionär rörelse i USA’. Arbetarna och bönderna i Ryssland skulle ha varit intresserade av att få kännedom om de massmord han planerade.” (sid. 313) Detta stycke är tänkt att sända en kall rysning nedför läsarens ryggrad. Vilket slags fanatiskt politiskt monster, kommer de att tänka, skulle överväga en sådan handling?

Men sade Trotskij över huvud taget detta? Och i så fall, i vilket sammanhang? Hur kom det sig att Max Eastman, trots att han fått vetskap om detta fasansfulla, skulle bli en av Trotskijs mest hängivna anhängare internationellt på 1920-talet? Och att han ännu senare skulle bli en av de främsta översättarna till engelska av Trotskijs verk? Det stycke jag precis citerat återfinns på sidan 313 i Service biografi, i kapitel 33 under rubriken ”Den kulturella fronten”. Som källa anger Service Max Eastmans memoarer *Love and Revolution: My Journey Through an Epoch*. Och faktiskt, på sidan 333 i den boken återfinns vi Eastmans redogörelse för sina diskussioner med Trotskij.

Eastmans berättelse är helt underbar. Den skildrar hans första möte med Trotskij, vilket ägde rum i Moskva i samband med Kommunistiska internationalens fjärde kongress 1922. Eastman var, som han framhåller, angelägen om att få ta upp ett ämne som bekymrade honom med Trotskij. Den socialistiska rörelsen i USA dominerades av ryska emigranter. De hade monopoliserat ledningen för det nybildade kommunistpartiet. Eastman skulle få tillfälle att närma sig Trotskij vid en av diskussionerna under kongressen. Eastman blev överraskad över att upptäcka att Trotskijs alls inte liknade de mefistofeliska karikatyrerna i pressen. Eastman erinrade sig att ”Trotskij mer såg ut som en nytvättad söndagsskolgosse än någon Mefistofeles”.⁹ Eastman begärde ett sammanträffande, vilket Trotskij omedelbart gick med på. Följande dag träffades de på Trotskijs kontor i den revolutionärt militära sovjeten.

Eastman beskriver humoristiskt Trotskij som ”med all säkerhet den prydligaste man som någonsin lett en revolution”. Men vad som särskilt frapperade Eastman var Trotskijs ”lugn”. Tidningarnas sätt att skildra Trotskij som nervig och lättantändlig framstod, skrev Eastman, ”närmast som förtal av denna behagliga person som så tålmodigt lyssnade på hur jag brottades på min dåliga franska med att lägga fram min uppfattning”. Eastman förklarade för Trotskij att de ryska socialisternas dominerande roll ”gjorde det omöjligt att få igång någon revolutionär rörelse i USA”. Än värre var att de flesta, även om de varit mensjeviker före Oktoberrevolutionen, ”försökte få det att låta som om de organiserat den ryska revolutionen”. Med en skämtsam vändning jämförde Eastman ex-mensjevikernas hållning med en ungtupp som ”ropar i högsta falsett bara för att någon höna gammal nog att vara hans mormor råkat lägga ett ägg”. Eastman erinrade sig att den kommentaren roat Trotskij. Därefter gjorde han följande kommentar på franska, vilken Eastman kom ihåg ordagrant: ”*Mais nous sommes prêts à brûler quelques milliers de Russes afin de créer un vrai mouvement révolutionnaire*

⁹ *Love and Revolution*, sid. 332.

américain.” (Men vi är förstås beredda att bränna några tusen ryssar för att kunna skapa en riktig revolutionär rörelse i Amerika).¹⁰

Det står klart att Service avsiktligt och illvilligt förvrängt Trotskijns kommentar. Denne skojade med Eastman, som ju också förstod att Trotskij inte talade om att bränna upp ryska arbetare och bönder, utan om att minska inflytandet för pompösa tidigare mensjeviker inom den socialistiska rörelsen i USA. I syfte att ge ytterligare tyngd åt sin lögn lägger Service dessutom till ord som inte återfinns i Eastmans text. Uttrycket ”bränna till förkolnade bitar” står inte i ursprungstexten. Service har alltså omvandlat en humoristisk anekdot, som Eastman erinrade sig flera decennier senare – och där Trotskij framstår som tålmodig, humoristisk och belevad – till ett exempel på en revolutionär fanatikens förfärande omänsklighet.

Är detta ett trivialt, rent av oskyldigt, misstag? Knapptast. Den sortens förfalskningar får konsekvenser. Så fort förfalskningen blivit allmänt accepterad blir den en del av historieskrivningen och kommer att upprepas om och om igen i essäer och böcker. Med tiden blir det allt svårare att avslöja lögnen, än mindre att identifiera den lögnare som satte igång hela processen.

Service biografi är ett skamligt och skamlöst kompendium av förvrängningar och förfalskningar. För Service räcker det inte att vanställa de idéer som Trotskij levde och dog för. Han försöker förringa mannen, göra honom förtjänt av läsarnas förakt. Samma förolämpningar upprepas. På sidan 336 beskrivs Trotskij som ”oerhört självupptagen”. På sidan 381 talas det om Trotskijns ”omåttliga självupptagenhet”. Även Trotskijns sätt att skriva förlöjligas. ”Det bedrägliga domderandet”, skriver Service, ”fortsätter i *Ryska revolutionens historia*” (sid. 466). Han uttrycker förvåning över att folk ”automatiskt litat på” Trotskijns redogörelse för sin kamp mot Stalin. ”I själva verket var klyftan mellan politbyrån och oppositionen aldrig så stor som han gjorde gällande” (sid. 356). Service presenterar inte detta påstående, som är helt ogrundat, som sin egen tolkning. Han slår fast det som *ett faktum* och därmed något som inte kan ifrågasättas. Och sedan finner Service det vara förvånansvärt att så många ”som inte hyste någon sympati för kommunismen” inte desto mindre ”godtog tanken att Sovjetunionen styrt av Trotskij inte skulle ha varit någon totalitär despoti”. (sid. 356)

I några av de uslaste styckena i boken talar Service föraktfullt om liberala och socialistiska intellektuella som ställde upp till Trotskijns försvar i samband med Moskvarättegångarna och stödde hans krav på en undersökningskommission. Service hävdar att deras ställningstagande ”avspeglade deras naivitet. De var blinda för Trotskijns förakt för deras värderingar. De bortsåg från vilken skada han skulle åstadkomma av deras samhällen om han bara fick chansen. Som besökare på ett zoo tyckte de synd om den skadade besten”. (sid. 466)

Jag har redan påvisat att Service utövar sitt yrke på ett inkompetent och ohederligt vis. Ovanstående rader avslöjar honom som befriad från all respekt för demokratiska principer. Trotskijns rätt att besvara anklagelserna och försvara sig var inte beroende av hans uppslutning bakom de politiska institutionerna i Förenta Staterna. Service borde ta till sig de ord John Dewey, den store liberale amerikanske filosofen, använde för att förklara *la raison d'être* för den undersökningskommission han ledde. Leo Trotskij, sade Dewey, hade av Sovjetunionens högsta domstol förklarats skyldig till förfärliga brott. Trotskij hade begärt att den sovjetiska regeringen skulle försöka få honom utlämnad, vilket skulle ha gjort det möjligt för honom att besvara anklagelserna inför antingen en norsk eller en mexikansk domstol. Sovjetunionen hade inte reagerat på denna begäran. Vad skulle denna situation leda till? Dewey fastslog:

Det enkla faktum att vi befinner oss här är bevis för att världssamvetet inte tillfredsställts beträffande denna historiska fråga. Detta världssamvete kräver att ingen slutgiltig dom avkunnas mot herr

¹⁰ *Ibid.* sid. 332-333.

Trotsky innan han fått möjlighet att lägga fram alla de bevis som han kan ha till sitt förfogande för att besvara en dom som uttalats efter en rättegång där han varken var närvarande eller hade någon företrädare. Rätten att få bli hörd före domen är en så elementär rättighet i alla civiliserade länder, att det skulle kännas absurt för oss att upprepa det om det inte vore för de försök som gjorts att hindra herr Trotsky från att bli hörd och ansträngningarna att misskreditera denna undersökningskommission.¹¹

I ett annat offentligt uttalande besvarade Dewey, med uppenbar irritation, påståendena att Trotsky på grund av sina politiska uppfattningar inte förtjänade något försvar.

I fallen Tom Mooney i San Francisco och Sacco-Vanzetti i Boston vände vi oss vid att höra reaktionärerna säga att dessa män hur som helst var skadligt otyg och att det därför var bättre att röja dem ur vägen, oavsett om de var skyldiga eller inte till vad de anklagades för. Jag trodde aldrig jag skulle uppleva den dag när uttalade liberaler hängav sig åt samma form av argumentering.¹²

Service behandling av undersökningskommissionens förhandlingar är helt uppenbart. Han skriver ingenting om den stalinistiska kampanjen för att sabotera och misskreditera arbetet, vilket inkluderade hot mot anhängarna till en undersökning. John Deweys familj fruktade för den 78-åriga filosofens liv. Service skriver, som om det finns anledning att misstänka ränker, att Dewey var den Trotsky ”helst ville se som ordförande för kommissionen”. (sid. 466) och att ”de båda kom överens om att undvika de allmänna frågorna om Trotskys moraliska och politiska bakgrund”. (sid. 467) Service applåderar att Ferdinand Lundberg lämnade kommissionen före dess första sammanträde: ”Lundberg hade insett, med allt fog, att Trotsky varit huvudarkitekten när de medborgerliga rättigheterna undertrycktes i Sovjetunionen, vilket han nu, efter att ha blivit ett offer, klagade över.” (sid. 467)

Service återger inte den minsta rad av protokollet från kommissionens förhör i Mexiko i april 1937. Han bryr sig inte om Trotskys berömda tal när förhören avslutades och som gjorde ett starkt intryck på åhörarna. Service hävdar att kommissionens arbete ”fortsatte ytterligare en hel vecka innan Dewey tyckte att han kunde sammanfatta en gemensam dom. Ingen hade haft några tvivel på hur den skulle låta. Trotsky frikändes.” (sid. 467) Detta är ett försök att bagatellisera och förtala kommissionens arbete. ”Ingen gemensam dom” existerade eller avkunnades i Mexiko. I själva verket hade Dewey och andra medlemmar av kommissionen begett sig till Mexiko som medlemmar av ”en förberedande kommission” för att genomföra *en preliminär undersökning*, vilket inbegrep förhör av Trotsky och insamlande av viktiga dokument som denne förfogade över. Efter vistelsen i Mexiko utgav kommissionen en preliminär rapport, där det hette ”att Trotskys sak helt klart fordrade ytterligare undersökningar”.¹³ Den preliminära undersökningskommissionen rekommenderade således ytterligare undersökningar. Inte förrän i december 1937, åtta månader efter utfrågningen av Trotsky i Mexiko, kom Deweykommissionen med sin dom; att Trotsky var oskyldig och Moskva-rättegångarna en komplott.

När Dewey lade fram den preliminära undersökningskommissionens rapport fastslog han:

Undersökningsarbetet har bara inletts. Olika utredningsmöjligheter har öppnats och måste fullföljas tills alla tillgängliga fakta framkommit. Den slutgiltiga bedömningen får vänta tills olika trådar i utredningen nystats upp så långt som möjligt.¹⁴

I sin förklaring av de principer som låg bakom kommissionens arbete skrev Dewey att ”betydelsen av sanningen går före betydelsen av individer och politiska grupperingar”. Dewey

¹¹ *John Dewey: The Later Works, 1925-1953*, band 11: 1935-1937, *Essays on Liberalism and Social Action*, Edited by Jo Ann Boydston, Carbondale and Edwardsville, Southern Illinois University Press, 1991, sid. 307.

¹² *Ibid*, sid. 317.

¹³ *Ibid*, sid. 315.

¹⁴ *Ibid*, sid. 314.

framhöll att undersökningskommissionen haft ett enda syfte: ”att komma fram till sanningen så långt det står i mänsklig makt. Skiljelinjer dras mellan tillhörighet till en fraktion och till rättvisan, mellan *fair play* och den som älskar mörkret, vilket är reaktionärt oavsett vilken fana det framträder under”.

Dewey sammanfattade allt som stod på spel i kampen för att försvara den historiska sanningen mot lögnen. Om någon av er undrar över varför vårt parti ägnat så mycket tid åt att tillbakavisa försöken att förfalska Trotskij's liv och den epok han levde i så uppmanar jag er att läsa och begrunda Deweys ord, som är så betydelsefulla för vår tid och jag uppmanar er att göra dem till ert eget sätt att tänka.

I år var det 70 år sedan den stalinistiske agenten Ramón Mercader mördade Lev Trotskij i Coyoacán i Mexiko. Att Trotskij fortfarande är en så kontroversiell person är inget märkligt. Så är ju fallet med alla verkligt betydelsefulla personer. Så är hans öde efter alla år, så många år efter mordet på honom och så många vanföreställningar av honom, och allt förtal han råkat ut för. Historien kommer att erinra sig att Sovjetbyråkratin aldrig upprättade Trotskij formellt (i motsats till vad Service påstår och där kan han inte ens få detta faktum rätt). Också när han bedrev en prokapitalistisk politik, som på lite mer än fyra år skulle leda till Sovjetunionens upplösning, deklarerade Michail Gorbatsjov offentligt:

Trotskismen var en politisk strömning vars ideologer tog skydd bakom en vänsterinriktad pseudo-revolutionär retorik men i själva verket intog en defaitistisk hållning. Detta var väsentligen ett angrepp på leninismen över hela linjen. Konkret handlade det om socialismens framtid i vårt land, om revolutionens öde. I det sammanhanget var det nödvändigt att inför hela folket visa att trotskismen var felaktig och avslöja dess antisocialistiska innehåll.

Service ansluter sig bara till en lång rad av anti-trotskistiska belackare som stått i reaktionens tjänst i över 85 år. Den konservativa reaktionen mot Oktoberrevolutionens internationalistiska program inleddes 1923 under täckmantel av kamp mot trotskismen. I mitten av 1930-talet hade denna kamp antagit formen av systematisk fysisk utrotning av alla kvarvarande representanter för marxismens politiska och intellektuella tradition i Sovjetunionen. Och bortom Sovjetunionens gränser förföljdes trotskisterna i de imperialistiska staterna – i fascistiska såväl som demokratiska. Hitler fick, som jag redan nämnt, fradga kring munnen när han hörde Trotskij's namn nämnas. I USA såg Rooseveltadministrationen till att ledarna för den trotskistiska rörelsen ställdes inför rätta och sattes i fängelse. Och om det fanns någon i världen som hatade Trotskij mer än Stalin gjorde var det ingen mindre än Winston Churchill. 1937 publicerade Churchill boken *Great Contemporaries* [sv. övers. *Stora samtida*]. Ett kapitel ägnades Hitler, som Churchill skildrade med ohöjld beundran. Han hyste stora förhoppningar beträffande den tyske Führern. Men ett annat kapitel handlade om Trotskij och nu blev ordvalet okontrollerat. ”Liksom cancerbacillen”, skrev Churchill, ”växte han, levde och frodades, pinade och förintade i enlighet med sin natur.”¹⁵ Det kan konstateras att Churchills mest ondskefulla förtal mot Trotskij som person fångas upp och förstoras av Service.

Hitlers raseri, Churchills skymford och Stalins sadistiska hämndlystnad är inte svåra att förklara. De var samtida med Trotskij, hans *mindre* samtida. De var engagerade i vad de visste var en kamp på liv och död mot den revolutionära sak han mer än någon annan i sin tid representerade och förkroppsligade. Läs tidningarna från den tiden. Hur ofta ser man inte på förstasidorna, under de stora rubriker som rapporterade om någon av de spektakulära händelserna på 1930-talet, en mindre rubrik med titeln: ”Trotskij säger ...” eller ”Trotskij förutspår ...”. På det sättet informerades tidningarna sina läsare om Trotskij's svar på de stora händelserna. Men vad berodde det stora intresset för en mans reaktioner på? På grund av att den mannen var den socialistiska världsrevolutionens auktoritativa stämma. Trotskij var den

¹⁵ Churchill, *Stora samtida*, sid. 141. Artikeln finns på marxistarkivet: [Leon Trotskij, alias Bronstein](#)

landsförvisade revolutionen. Den 31 augusti 1939 – dagen före andra världskrigets utbrott – rapporterade den franska tidningen *Paris-Soir* om en diskussion mellan Hitler och den franske ambassadören Coulondre. Hitler hade uttryckt sitt beklagande över att kriget var oundvikligt. Coulondre hade frågat Hitler om det hade slagit honom att den ende segraren i händelse av krig skulle bli Trotskij. ”Har ni tänkt igenom detta”, frågade han. Och Hitler hade svarat: ”Jo, jag vet.” När Trotskij fick kännedom om detta skrev han: ”Dessa herrar föredrar att sätta en personlig etikett på revolutionens spöke.”¹⁶

Det porträtt Service tecknar av Trotskij är helt och hållet hämtat från det förtal man ägnade sig åt i det reaktionära lägret, det stalinistiska eller imperialistiska. Han vill inte tillåta något vittnesmål som motsäger den karikatyr han förser sina läsare med. Dessutom lutar sig Service mot att det så många år efter Trotskijs död inte finns någon kvar som verkligen kände, respekterade och älskade ”Den gamle”, som han kallades av så många av sina anhängare. Jag har haft turen att få träffa och tala med ögonvittnen från Trotskijs liv: Arne Swabeck och Al Glotzer – som båda tillbringade veckor med Trotskij på Prinkipo i början av 1930-talet; den belgiske revolutionären Georges Vereeken; den tyske revolutionären Oskar Hippe och ledaren för Trotskijs vaktstyrka i Coyoacán, Harold Robins. Av dem hade inte alla förblivit trotskister. Men de svävade aldrig på målet beträffande Trotskijs storhet och humanism. Även flera decennier efteråt betraktade de den tid de tillbringat med Trotskij som den viktigaste i sina liv.

Jag har också träffat överlevande från Stalins terror, som personligen upplevt grymheterna i byråkratins kontrarevolutionära nationalistiska pogrom mot de äkta representanterna för bolsjevismen. Till exempel Revekka Michailovna Boguslavskaja, Tatjana Ivarovna Smilga och Zorja Leonidovna Serebrjakova, vilkas fäder, medlemmar av vänsteroppositionen, blivit skjutna 1937 och 1938. De hade träffat Trotskij medan de ännu var barn och i deras ögon hade han framstått som en gigant. De mindes hur deras pappor – Michail Boguslavskij, Ivar Smilga och Leonid Serebrjakov – brukat tala om ”Lev Davidovitj” med respekt och äkta kärlek. Trots att Tatjana Smilga och Zorja Serebrjakova fortfarande är i livet blev de aldrig intervjuade av Service. Nadezjda Joffe var dotter till Adolf Joffe, Trotskijs nära vän, som begick självmord i november 1927 i protest mot att Trotskij uteslutits ur kommunistpartiet. Som barn hade hon träffat Trotskij i Wien före revolutionen 1917. Hon hade lekt tillsammans med Trotskijs son Lev Sedov. Tvärtemot Service porträtt av Trotskij som en oengagerad far mindes Nadezjda en man som älskade barn och varit oändligt tålmodig när han skulle medla i deras småbråk. Service citerar visserligen Joffes memoarer, men säger inget om hennes personliga hågkomster av Trotskij.

Det finns ett antal viktiga minnesbilder av Trotskij, där hans storartade personlighet återges på ett minnesvärt sätt. Den amerikanske författaren James T Farrell reste med John Dewey till Mexiko i april 1937. Långt senare, på 1950-talet, skildrade han resan. Farrell hade studerat Trotskij noga under den vecka då han i timmar besvarade frågorna från medlemmarna av den preliminära kommissionen. Trotskij befann sig under ett förkrossande politiskt och personligt tryck. Han var bara alltför medveten om de fador som utspelade sig i Moskva, där hans gamla kamrater redan mördats eller väntade på att bli avrättade. Hans yngste son Sergej hade redan försvunnit. Trotskij var tvungen att framträda på ett språk som inte var hans eget. Farrell skrev:

Trotskij gav intryck av stor enkelhet och en utomordentlig självbehärskning. Han var en bestämd och speciell person. Han talade med anmärkningsvärd precision. Hans sätt var lika oklanderligt som hans klädsel och det var en man med charm. Kroppsspråket var mycket behagfullt. Han var utomordentligt skärpt. Vid vissa tillfällen föreföll det som om hela hans organism var underställd hans viljekraft. Hans röst var allt annat än skrikig ...

¹⁶ ”Igen och återigen om Sovjetunionens natur”, från [Till marxismens försvar](#), sid. 36 (marxistarkivets version)

Han var som en hårt spänd båge. Den kunde inte brytas men vibrerade vid minsta krusning. Han hade ett pulserande temperament. Det var en man med oerhörd intellektuell stolthet och självförtroende. Han stod inte ut med dumhet, med vad han ansåg vara dumhet, och hans enkelhet och oerhörda behagfullhet tycktes något som förvärvats med åren. Han hade stark mental förmåga, viljekraft och idéstyrka. Man skulle också kunna kalla honom arketyper för den civiliserade, djupt bildade västeuropén. Han var en man från Väst och i det avseendet olik majoriteten av dem som för närvarande har makten i Sovjetunionen. Hans marxistiska övertygelse var en idéernas övertygelse. Vi kan lugnt säga att Trotskij var en stor man.¹⁷

Farrell skrev följande om Trotskijs vittnesmål:

I Mexiko fällde Dewey kommentaren att Trotskij hade talat under 8 dagar utan att säga något dumt. Och det Trotskij sagt hade visat på en värld fylld av fador, tragedi och förnedring av människoanden. ”När människor vant sig vid fador”, skrev den ryske diktaren Boris Pasternak, ”lägger de grunden till god stil”. Historiens fador var en grundläggande ingrediens i Trotskijs stil. Hans mästerliga ironi var, i likhet med all god ironi, en protest, för historiens fador skapar en så tät väv mot det mänskliga förnuftet. Och han var en man i historien i en mening som de flesta av oss inte är eller kan vara ... Och när han talade gav hans stil, hans sätt att tänka, hans ironi förhören en ton, som minskade effekten av de historiska fador som avslöjades – en berättelse om krig, revolution, om idealism som förvandlats till cynism, om hur modiga män brutits ned, hur heder, sanning och vänskap förråtts och sanningen perverterats, om familjers och oskyldigas lidande, avslöjandet av hur revolutionen och det samhälle som gett hopp åt så många i Väst blivit ett barbari utan motstycke i modern historia. Läs de tryckta raderna av hans vittnesmål och allt blir klart. En del av Trotskijs tolkningar eller förklaringar kan skilja sig från våra egna, men fakta, avslöjandena och fasorna finns alla där. Och när Trotskij talade och erkände sitt fulla moraliska ansvar för alla sina egna handlingar när han suttit vid makten, gav hans stil en närmast konstnärlig karaktär åt vittnesmålet.¹⁸

Jag har citerat så mycket av detta stycke därför att ni måste få höra det. Ni har en intellektuell och moralisk rätt att göra det. Den unga generationen har i stor utsträckning intellektuellt blivit avskurna från de revolutionära händelserna under 1900-talet. Under så många år har vi levat i en omgivning av politisk och intellektuell reaktion. Händelserna under förra seklet förfalskas eller, vilket är nästan lika illa, har nästan inte blivit omtalade eller omskrivna. Det finns en risk för att de unga generationerna, som kommer till mognad under det tjugoförsta århundradets första decennier, inte kommer att få veta vad de måste få veta om de stora händelserna under 1900-talet, om revolutionerna och kontrarevolutionerna. Och de kommer inte att få höra de stora rösterna från det förgångna och de ord de använde.

Vi är på väg in i en ny epok av revolutionär kamp. Om detta finns allt större och allt tydligare tecken. Klyftan mellan det fåtal som är rika, rika bortom allt som kan vara förnuftigt och förståeligt, och den stora massan av människor på jorden blir allt större. Det ekonomiska system som är avsett att föreviga och öka på de rikas förmögenhet antar en allt mer irrationell karaktär inför våra ögon. De globala problemen sprider sig som en cancer och orsakar sociala och ekologiska katastrofer. Privatföretagens agerande blir allt tydligare ett hot mot planetens själva överlevnad. Medvetenheten om dessa faror, vreden över ojämlikhet och orättvisor, växer. En förändring av massornas medvetande är på gång. Men utvecklingen av medvetenheten måste få näring av historiens lärdomar. De stora stämmorna ur det förgångna, inklusive Leo Trotskijs, måste få nytt liv så att vi kan lära och inspireras av dem.

Översättning: Björn-Erik Rosin

Mera om Services Trotskij-biografi:

Tariq Ali: [Recension av två Trotskijbiografier](#)

P-O Mattson: [Ny biografi om Trotskij](#)

¹⁷ ”Dewey in Mexico”, i *Reflections at Fifty*, New York: The Vanguard Press, 1954, sid. 108-109.

¹⁸ *Ibid.*, sid. 111-112.